

MÁLIK ZOLTÁN

A SZLOVÁK REVÍZIÓS PROPAGANDA TEREI ÉS ESZKÖZEI¹

Előzmények — A bécsi döntésig vezető út

Az I. világháború következtében széteső Osztrák-Magyar Monarchia romjain 1918. október 28-án Prágában kikiáltották a Csehszlovák Köztársaságot, amelynek határait a párizsi békerendszer garantálta. Németország megerősödése következtében azonban a fennálló európai status quo lehetséges felbomlása már a 30-as évektől reális veszélyt jelentett a több mint 20%-os német kisebbséggel rendelkező országokra, hiszen fokozatosan előtérbe került a Szudéta-vidék problémája.

A belpolitikai válságot tovább súlyosbította a szlovák politikai elit egy részének követelése az ország decentralizálását illetően. Bár az 1918. október 30-i turócszentmártoni deklarációt követően a kérdést a Szlovák Néppárt Andrej Hlinka vezetésével folyamatosan terítéken tartotta, csak a német törekvések hullámát meglovagolva sikerült Prágával szemben kellő mértékben megerősödniük.

A prágai kormány ugyan ezekben az években mind nyugati, mind keleti irányba aktivizálta külpolitikáját, amelynek köszönhetően 1935-ben csatlakozhatott a francia-szovjet védelmi szerződéshez, de ezzel sem tudta megakadályozni az ország felbomlását. 1938. szeptember 29-én négyhatalmi döntés következtében elveszítette a Szudéta-vidéket.

Ezt követően 1938. október 6-án a szlovák autonomisták is sikerrel zárhatták le saját harcukat, miután Zsolnán megalakult az autonóm szlovák parlament. Az autonómia kivívását követően rögtön komoly diplomáciai erőpróba várt a szlovák kormányra, mivel a müncheni egyezmény záradéka a magyar–csehszlovák határ ügyében kétoldalú tárgyalásokat javasolt az érintetteknek. Mivel a prágai központi kormány a szlovák kormányra hárította a tárgyaláson való részvételt, a Tiso vezette delegációnak minden komolyabb előkészület nélkül kellett az ország határait megvédenie a magyar követelésekkel szemben. Ezzel szemben a magyar küldöttség komolyan felkészült, hogy az etnikai alapon követelt területi igényeit megfelelő dokumentumokkal alátámassza. 1938. október 9-én Komáromban

1 A tanulmány megírását, a Balassi Intézet Campus Hungary ösztöndíj keretében 2014 tavaszán Prágában folytatott kutatás segítette. Ezúton szeretném megköszönni Zeidler Miklósnak a dolgozat megírásában nyújtott segítségét, és az ahhoz fűzött értékes megjegyzéseit, észrevételeit.

összeült a két kormány delegációja.² A tulajdonképpeni tárgyalások egy jelképes területátadást követően kezdődtek el. A szlovákok ígéretet tettek rá, hogy két határátkelőhelyet azonnal átadnak a magyaroknak. Sátoraljaújhelyt 24 óra, míg Ipolyságot 36 óra alatt ürítették ki.³ Ennél tovább azonban a tárgyalások négy napja alatt nem jutottak el a felek. A magyar delegáció a tárgyalások alatt ragaszkodott eredeti követeléséhez, amit Csáky István külügyminiszter már Münchenben ismertetett a nagyhatalmakkal. Ez azon 14 153 km² visszacsatolása volt 1 091 000 lakossal, amely terület az 1910-es népszámlálás szerint 78%-os magyar többséggel rendelkezett. Ezen felül pedig népszavazást követeltek az alábbi 4 zónára bontva az ország területét:

- Kárpátalja és Kelet-Szlovákia ruszinok lakta a vidéke;
- Zemplén, Sáros és Szepes vármegye területe;
- Bars, Nógrád és Hont vármegye területe;
- Az ország fennmaradt része.⁴

Ezzel szemben a szlovák fél napról napra változtatta álláspontját, egyre nagyobb engedményeket téve a magyaroknak. Először csupán a Csallóköz autonómiáját ajánlották fel, elzárkózva minden területrendezés elől. A magyar küldöttség a tárgyalások megszakításával fenyegetőzött, mire felajánlották Csallóköz visszacsatolását azzal a kikötéssel, hogy Csehszlovákia Komáromban szabadkikötőt kapjon a Dunán. Miután a magyarok ezt nem fogadták el, október 13-án egy utolsó ajánlatot tettek, amely több jelentős területrész visszaadását foglalta magába a magyar határ mentén, összesen 5 405 km²-en 349 000 lakossal, de nem összefüggő területen. Mivel a magyar fél ezt sem fogadta el, a tárgyalások ezen a ponton megszakadtak. Az, hogy a két fél között nem fog létrejönni semmifajta egyezség, tulajdonképpen eleve várható volt, hiszen a szlovák politikai elit, így a delegáció képviselői is vakon bíztak benne, hogy a németek megvédik Szlovákia területi egységét mind a magyarokkal, mind a lengyelekkel szemben. Ezt a bizalmat Tiso később is politikai pályafutásának legnagyobb hibájaként említette, mondván, ha előre tudja, hogy a németek a döntőbíráskodás során cserbenhagyják, mindenképp törekedett volna a megegyezésre, amivel nem került volna sor a két ország közti szakadék elmélyítésére. De ennek a vak bizalomnak köszönhetően fordulhatott elő az is, hogy az önálló Szlovákia későbbi külügyminisztere, az ekkor még az igazság, egészség és szociális ügyek miniszteri tárcáját betöltő Ferdinand

2 *Rónai András*: Térképezett történelem. Bp., 1993. 124. p.

3 *Sallai Gergely*: Az első bécsi döntés. Bp., 2002. 85. p.

4 *Ladislav Deák*: Slovensko v politike Mađarska v rokoh 1938–1939. Bratislava, 1990. 72. p.

Ďurčanský a magyar követelések meghallgatása után nyilvános gyűlésen biztosította Kassa lakosságát, hogy a várost nem adják fel.⁵

A tárgyalások hangulatának a már visszacsatolt területekről érkezett hírek sem tehetek túl jót. Ugyan a két település csehek általi kiűritése zavartalanul zajlott, és a járási katonai parancsnokság a magyar falvak népének elvileg szabad bejárást engedélyezett az ipolysági piacra, ez a gyakorlatban nem így működött. Folyamatos volt a panasz, hogy az ipolyvölgyi falvak lakosságát a csehek ki sem engedik falujukból, és ezekben az időkben a határőrök is különösen sokat zaklatták a lakosságot.⁶ Ugyan a komáromi tárgyalások alatt a magyar delegációnak az elsődleges célját, azaz a magyar többségű területek visszaadását nem sikerült elérnie, egy pozitív hozadék mégiscsak volt, mégpedig az, hogy a szlovák fél hivatalosan elismerte a területi követelések jogosságát. Komárom után a tárgyalások diplomáciai úton, jegyzékváltásokkal folytatódtak. Ferdinand Ďurčanský szlovák külügyminiszter és Edmund Bačinský belügyminiszter Tiso társaságában Münchenbe utazott, aminek az eredménye az lett, hogy október 20-án a csehszlovák kormány német közvetítéssel eljuttatta a magyar kormányhoz végleges területi ajánlatát. Az utazás érdekessége, hogy a háromtagú küldöttség eredetileg Berchtesgadenbe ment, hiszen Hitler előtt szerették volna kifejtetni véleményüket. A Führer azonban nem fogadta őket, így kénytelenek voltak Ribbentropmal megbeszélést folytatni.⁷ A végül Münchenből eljuttatott ajánlat már szinte teljes egészében megegyezett a magyar igényekkel, azzal a nem kis különbséggel, hogy csehszlovák kézen hagyta volna a nyelvhatár menti összes nagyobb várost: Pozsonyt, Nyitrát, Lévát, Rimaszombatot, Kassát, Ungvárt, Munkácsot.⁸ Így aztán — érthető módon — Magyarország számára ez az ajánlat is elfogadhatatlan volt. A magyar kormány még egy utolsó ajánlatot tett a kérdés kétoldalú rendezése érdekében, mikor is a vitás területrészekben népszavazást javasoltak. Miután a csehszlovák kormány elutasította ezt a megoldást, német–olasz döntőbíróági ítéletre került sor, amelynek feladata főleg a határ menti városok és környékük hovatartozásának eldöntése volt. A döntés kihirdetésére a bécsi Belvedere palotában került sor 1938. november 2-án. A döntés által Magyarország gyarapodása 11

5 *Pavel Viboč: Zpráva o vývoji pomerov na Slovensku od 6.10.1938 do 10.12.1940 (Jelentés a szlovákiai helyzet alakulásáról 1938. október 6. és 1940. december 10. között). A jelentés 1941. szeptember 21-én Londonban készült el. Národní Archív Českej Republiky (NAČR), Ministerstvo Vnitra Londýn (MVL), inv. č. 719, 118. doboz*

6 Pesti Hírlap 1938. október 21.

7 Új Magyarország 1938. október 20.

8 *Rónai*, i. m., 126. p.

927 km² és 1 millió 40 ezer lakos volt, melynek 84,4%-a magyar nemzetiségű.⁹ Ez nagyjából 2000 km²-rel és 150 000 lakossal volt kevesebb az eredeti követeléstől. A vita tárgyát képező nagyobb városok közül Kassa, Ungvár és Munkács került vissza Magyarországhoz, míg Pozsony és Nyitra maradt Csehszlovákiánál.¹⁰

A döntést Joachim von Ribbentrop német birodalmi külügyminiszter közölte az érintettekkel 18 óra 30 perckor. A kihirdetés után a szlovák delegáció azonnal autóba ült és visszatért Pozsonyba. Este 11-kor Tiso már rádióbeszédet tartott a népnek, ahol a következőket mondta: „*Szétszabdaltak minket! Revíziós propagandát fogunk folytatni. Sohase fogunk a sajtójainkról lemondani!*”. Továbbá felszólította az újonnan Magyarországhoz csatolt területeken élő szlovák intelligenciát, hogy maradjon a helyén, és vezesse a szlovák népet az új állami berendezkedésben.¹¹ Ugyanebben a beszédben a területvesztéséget az elmúlt húsz év politikájának tulajdonította. A felelősség szerinte azokat terheli, akik az említett időszakban az ő részvételük nélkül döntöttek a sorsukról.¹² Másnap a szlovák kormány ülésén ismét éles szavakkal kelt ki a döntés ellen. Az itt elhangzott szavai, miszerint „*most a jogos szlovák irredentizmus következik*”,¹³ már előrevetítették az elkövetkező időszak fagyos légkörét.

Revíziós megnyilvánulások a politikai vezetés felső szintjén

A bécsi döntés gazdasági szempontból is súlyos következményekkel járt Szlovákia számára. Az ország elvesztette legértékesebb mezőgazdasági területeit, ami súlyos ellátási nehézségeket okozott. A döntés nemcsak a Hlinka-pártban, de a szlovák lakosság körében is elkeseredést váltott ki. Három helyen tartották leginkább igazságtalannak a területek elcsatolásokat. Számításaik szerint Érsekújvár, Verebély és Nagysurány környékén 62 településen 70 000, Jolsva környékén —

9 Itt meg kell említeni, hogy a mai szlovák szakirodalom a döntés etnikailag igazságtalan voltát a 1930-as népszámlálási adatokra hivatkozva állítja. Eszerint a visszacsatolt területen a lakosság csupán 57%-a volt magyar nemzetiségű, míg a szlovák és cseh nemzetiségűek aránya 31,32% volt, s a 779 településből pedig 170 szlovák többséggel rendelkezett.

10 A bécsi döntés részletes területi rendelkezéseit és diplomáciai előkészületeit ld.: *Sallai*, i. m., 55–153. p.

11 *Jozef M. Kirschbaum: Krvácajúca hranica. Dokumenty o utrpení Slovákov v Maďarsku. Prievidza 1994. 68. p.*

12 *Deák*, i. m. 124. p.

13 *G. Kovács László: Jozef Tiso, 34. p.*

amelyre szerintük csak a magnezitbányák miatt volt szüksége Magyarországnak — 4000, míg a Kassa környéki fálvakban 85 000 szlovák élt, s mindenütt a lakosság túlnyomó többségét tették ki.¹⁴ Hozzá kell tenni azonban, hogy Teleki Pál közvetlenül a bécsi döntés után hajlandó lett volna bizonyos határkiigazításokat keresztülvinni Nagysurány környékén, cserébe keleten kért volna kisebb területeket. Ezt az ajánlatot azonban a szlovákok gazdasági szempontokra hivatkozva visszautasították.¹⁵

Csehszlovákia felbomlásáig, a viszonylagos jólétnek köszönhetően, a szlovák propaganda középpontjában a két ország közti életszínvonalbeli különbség állt. Való igaz, hogy a magyar kormány a visszacsatolt területet nehezen tudta integrálni az anyaországba. Mivel a magyarok által lakott felvidéki területek mezőgazdasági jellegűek voltak, Csehszlovákián belül terményeiket könnyen és magas áron tudták értékesíteni a csehországi iparvidékeken. A bécsi döntés nyomán a cseh felvevő piac megszűnt számukra, és mivel egy agrárjellegű országhoz kerültek, a terményeiket 20-30 százalékkal olcsóbban tudták csak eladni. Ehhez még hozzájárult az iparcikkek jóval magasabb magyarországi árszínvonala.¹⁶

A gazdasági nehézségeken túl személyi jellegű sérelmei is voltak a felvidéki magyarságnak. Ezeket az Egyesült Magyar Párt gömöri szervezeteinek memoranduma foglalta össze 1939. február 12-én. A magyarok sérelmezték, hogy a hivatalokban meghagyták azokat a személyeket, akik a csehszlovák impérium alatt is szolgálatot teljesítettek, viszont a csehek által elbocsátott jó magyar tisztviselők továbbra is kenyér nélkül maradtak, továbbá az államvasutaknál és a postánál szintén nem alkalmazták azokat, akik magyarságukhoz való hűségük miatt a csehszlovákoknál állásukat veszítették, vagy állást nem kaphattak.¹⁷ Ezek után nem véletlen, hogy a magyarság körében is az olyan jelszavak kezdtek elterjedni, mint a „*Minden drága — Vissza Prága*” vagy „*Amíg Beneš volt az atyánk, selyemből volt a gatyánk, amióta Horthy az atyánk nincsen semmi gatyánk*”.¹⁸

14 *Dagmar Čierna Lantayová: Podoby Česko-Slovenského – Maďarského vzťahu 1938–1949.* Bratislava, 1993. 35. p.

15 Esterházy János jelentése a Tukával és Machhal területi kérdésekről folytatott megbeszéléséről (1940. április 17.), MNL OL, K 64, 89. cs., 1940–65–574. sz.

16 *Tilkovszky Loránt: Revízió és Nemzetiségi politika Magyarországon.* Bp., 1967. 40. p.

17 Az Egyesült Magyar Párt gömöri szervezeteinek memoranduma a párt parlamenti képviselőihez a felvidéki magyarság első bécsi döntés utáni panaszairól (1939. február 12.). Közli: Magyarok kisebbségben és szórványban. Főszerk.: *Romsics Ignác*, Bp., 1995. 69–72. p.

18 A visszacsatolt területekről érkező hangulatjelentés, MNL OL, K 64, 84. cs., 1939–65–592. sz.

Mindezek ellenére azokon a magyar településeken, amelyek Csehszlovákiánál maradtak, nagy volt a csalódottság. Kezdetben a helybeli magyar vezetők még azzal biztatták őket, hogy majd a határmegállapító bizottság igazságot tesz, de ahogy 1939 februárjától a már kivonult cseh és szlovák csapatok kezdtek visszavároggni a településekre, egyre nyilvánvalóbb lett, hogy ez nem fog bekövetkezni. A csehszlovák csendőrök a magyarokkal szemben erőszakos magatartást tanúsítottak. Az elmaradt adókat kíméletlenül behajtották, ruhát, gabonát és állatokat rekviráltak. További gondot okozott, hogy több község termőföldje magyar területre esett, és a csehszlovák hatóságok nem engedélyezték a határátlépést a meginduló tavaszi munkálatok elvégzésére, illetve a határátlépési igazolványokért magas összegeket követeltek.

Az elkeseredettség miatt több helyen is a felkelés gondolatával játszottak, azonban ekkor a magyar államnak nemcsak, hogy nem volt érdeke egy határmenti felkelés, de egyenesen közölték az érintett falvakkal, hogy semmiféle támogatásra nem számíthatnak.¹⁹ Nagyszalanc községben a cseh pénzügyőrök részéről fegyverhasználatra is sor került, mire a határ túl oldalán állomásozó magyar csapatok elfoglalták a települést. Ezt ugyan a lakosság határtalan lelkesedéssel fogadta, ám a Honvédség hamarosan kivonult.²⁰ A határmegállapító bizottság működésének eredményeképp 1939 márciusának elején sor került kisebb területi korrekciókra. Ennek során Magyarország nagyrészt keleten kapott meg néhány kisebb községet 300 km² területen 15 000 lakossal, míg nyugaton többek között visszakerült Szlovákiához Cseklész, valamint Mikszáth Kálmán nógrádi szülőfaluja Szklabonya is. A Szlovákiához került terület nagysága 320 km² volt szintén 15 000 lakossal.²¹ A cseklézi magyarság képviselői Budapestre utaztak, hogy tiltakozásukat fejezzék ki a területcseré miatt. A küldöttséggel utazott gr. Esterházy Mihályné is, aki

19 Stefán Valér vezérkari százados jelentése a Szlovákiában maradt magyarok hangulatáról (1939. február 17.), MNL OL K 64, 84. cs., 1939–65–151. sz.

20 Bizalmas egyéntől származó jelentés (1939. január 23.), MNL OL, K 28, 18. cs., 59. tétel, 1939–P–15.428. sz.

21 NAČR, Ministerstvo Zahraniční věci — výstřížkový archív, 1-33a-70, Národní Politika (1939. március 9.) Magyarországhoz a következő települések kerültek: Vága, Jattó, Nagycétény, Kalász, Nagyhind, Bori, Szántó, Felsőzellő, Alsópokorágy, Balogpádár, Rekenye, András, Ájfalucska, Jászó, Jászómindszent, Rudnok, Aranyida, Kucany, Bajánháza. A Szlovákiához visszakerült települések: Cseklész, Gány, Zsitvaújfalu, Szklabonya, Nandrás, Velejte, Barancs és még néhány településrész

a törvényszerűen eredménytelen utat követően kijelentette, ezek után szégyelli, hogy magyarnak született.²²

A kis háborút követően²³ Magyarország és Szlovákia között minimálisra csökkent a baráti viszony kialakulásának lehetősége. Még a gyűlölködésben később élen járó Alexander Mach is többször kijelentette a pozsonyi magyar követnek, hogy Igló bombázásáig valamelyest szimpatizált a magyarokkal. Ezt követően viszont már nemcsak a politikai elit tagjainál, de a lakosság egy részénél is elvesztette Magyarország a népszerűségét. Bár a szlovák sajtó már a bécsi döntés másnapjától megkezdte a revíziós hírok pengetését és a magyarok becsmérést, a vezető politikai körökben csak ekkortól kezdődött meg erőteljesen az ilyen irányú politizálás. Ennek a legmegfelelőbb szinterei az újságcikkek írása és a rádióbeszéddek tartása mellett a több ezres, bizonyos esetekben több tízezres népgyűlések voltak. Ezeken minden esetben legalább egy-két szónok beszédének a középpontjában az elszakított területen élő szlovákság állt. A politikai nagygyűlések tartására általában a szlovák nemzet számára jelentős napokon került sor. Így a nemzeti ünnepeken, a bécsi döntés évfordulóján, vagy 1940-től kezdve az északi területek visszaszerzésének napjaiban.

A tisztánlátás kedvéért azt mindenképp le kell szögezni, hogy a szlovák nép széles tömegei sohasem éreztek gyűlöletet a magyarság iránt, sőt az idősebb generációk tagjainál, az ország teljes fennállása alatt gyakran lehetett magyarbaráttal találkozni. Kétségtelen azonban, hogy az a fiatal intelligencia, amely már a cseh idők nacionalista szellemében nevelkedett, a szlovák államiság legnagyobb veszélyét a Szent István-i állameszmében látta. Így ők erős ellenszenvvel tekintettek Magyarország felé. A bécsi döntésre is ez a fiatal generáció reagált legérzékenyebben, s a revízióért való küzdelmet első számú feladatának érezte. Ez a réteg a Hlinka-pártban is komoly befolyásra tett szert, így irányítója lett a szlovák politikának. Fő képviselője a revíziós politika fő szószólója Alexander Mach, a

22 Bizalmas egyéntől származó jelentés (1939. március 14.), MNL OL K 28, 19. cs., 59. tétel, 1939-P–15.966. sz.

23 A történelemben „kis háború” néven bevonuló magyar–szlovák fegyveres konfliktus csupán 5 napig tartott. Mivel a hadműveletek alatt a szlovák hadsereg jelentős lőszerhiánnyal küzdött, képtelenek voltak komoly védekezésre, illetve ellencsapások végrehajtására. A háborút lezáró budapesti tárgyalásokon végül Magyarország újabb 1 897 km²-rel gyarapodott. A területen élő 69 630 fő szinte kizárólag szlovák és ruszin nemzetiségű volt. A kis háború részletes leírását ld.: *Janek István*: Az elfelejtett háború. A szlovák-magyar kis háború története 1939 márciusában. In.: *Történelmi Szemle* 2001/3–4. sz. 299–313. p. Szlovák részről a kérdéssel Ladislav Deák foglalkozott: *Malá Vojna* és *Hra o Slovensko* című munkáiban

Hlinka-gárda főparancsnoka és Szlovákia propaganda-, majd 1940-től belügyminisztere, valamint Jozef Kirschbaum, a Néppárt főtitkára volt. A kettejük közti különbség abban figyelhető meg, hogy míg Mach beszédeiben és cikkeiben maga a szlovákság szerepelt a középpontban, és Magyarországról gyakran csak utalás szintjén szólt, mint a nemzet felemelkedése előtt tornyosuló akadályról, addig Kirschbaum nem riadt vissza a magyarok alpári módon való gyalázásától és a nyílt fenyegetőzéstől sem. Ez leginkább annak tudható be, hogy Mach sokkal inkább volt politikus alkat. Ahogy Szabó György pozsonyi követ jellemezte őt: „*órák hosszat képes beszélni rögtönzésszerűen, és kifejezésének árnyalásával sokszor ki is tud fejtetni bizonyos illúziót álláspontja mellett.*”²⁴

1939. július 5-én, Cirill és Metód ünnepén „*Külföldi szlovákok napja*” néven ünnepségeket rendeztek több városban. Ez volt az első olyan alkalom, hogy az ország több településén is nagyobb tömegek emlékeztek meg a határon kívül élő szlovákokról. A legnagyobb ünnepséget Dévényben tartották meg. Az ünnepi szónok maga Mach volt, aki beszéde végén kijelentette, hogy „*vissza fognak térni azok a szlovák testvérek, akiket elszakított a történelem kerekének kedvezőtlen fordulása*”. Az ünnepélyen a beszédeket a hallgatóság többször megszakította a magyaroktól átvett „*Mindent vissza!*” felkiáltással.²⁵

Machal és Kirschbaummal ellentétben Jozef Tiso többnyire került az olyan nyilatkozatokat, amelyek diplomáciai konfliktushoz vezethettek volna a két ország között. 1939. július 19-én Kistapolcsányban azonban kivételt tett és példátlanul agresszív magyarellenes beszédet mondott. Hallgatói között Érsekújvárról érkezett magyarországi szlovákok is voltak. A beszéd egészen megdöbbentő követeléseket és történelemhamisító kijelentéseket is tartalmazott. Elmondta, hogy a Pribina-ünnepségek alkalmával Nyitrán az egész világ meggyőződhetett arról, hogy szlovákok voltak azok, akik ezen a területen elsőként építették fel saját államukat és az első keresztény templomot akkor, amikor körülöttük valamennyi nép pogányságban élt. Úgy vélte megvolt a saját államiságuk is, amelynek látható jele a szlovák koronázási hercegi korona volt, ami később a Szent Korona része lett. Felszólította a magyar kormányt, hogy a Szent Koronát bontsák szét, és adják vissza Szlovákiának az őt illető részt, mivel arra, mint saját államiságuk jelvényére igényt támasztanak.

24 Szabó György pozsonyi követ jelentése (1940. augusztus 9.) MNL OL, K 63, 458. cs, 1939–65/1–6261. sz.

25 Petravich Gyula pozsonyi konzul jelentése (1939. július 10.), MNL OL, K 28, 19. cs., 59. tétel, 1939–P–17.984. sz.

Az egész időszakra jellemző volt, hogy a szlovák propaganda nem csak a trianoni határok visszaállítása, hanem azon túl még tiszta magyar területeknek Szlovákiához csatolása érdekében is folyt. Folyamatosan maguknak igényelték a Vác–Miskolc vonaltól északra eső területet, kiegészítve néhány egyéb várossal. A kistapolcsányi beszédekben, azonban ezeken is messze túlméntek. Követelték Budapest, Veszprém, sőt Szeged átadását is. Szegedet például azzal az indokkal, hogy az ottani Csillag-börtönben sok szlovák hazafi raboskodott és pusztult el, és így erre a területre is jogot formálnak. Petravich pozsonyi konzul az eseményről való jelentésében a „*tót elme teljes elvadásának*” nevezte a Kistapolcsányban történeteket.²⁶

Az eseménnyel egy időben olyan híresztelések keltek szárnyra, hogy Magyarország visszaadja Szlovákiának Szencet, Surányt és Kassát is. A Kassa visszatérésére vonatkozó szóbeszéd akkor kezdődött, amikor lopás történt a kassai dómban. Az eseményt a szlovák lapok azzal magyarázták, hogy a magyarok kezdik kiűriteni a várost, ami a visszaadás első jele. Magyar körökben úgy gondolták, az, hogy a szlovákok hirtelen ilyen agresszív hangnemet mernek használni, csak úgy képzelhető el, ha a németek állnak a magyarellenes propaganda mögött. Főleg Franz Karmasint gyanúsították azzal, hogy a szlovák kormányt azzal biztatja, ha elfogadják a németek gazdasági feltételeit, úgy számíthatnak arra, hogy visszakapják Pozsonyligetfalut és Dévényt. Emellett Ribbentrop, akivel kapcsolatban az a hír terjedt, hogy nem tudta kiheverni azt a „vereséget”,²⁷ amit Ciano mért rá Bécsben, teljes erővel fogja támogatni a szlovákok revíziós törekvéseit. Ezért Magyarországon nem zárták ki annak a lehetőségét sem, hogy szlovák akció indul meg az ország ellen, akár titkos német katonai támogatással is.²⁸

Bár 1939 nyarán már fél éve folyt a magyarellenes hadjárat, a keleti részen több helyen még mindig érezhető volt a magyarok iránt érzett szimpátia. A helyzet javításának szükségességét legfelsőbb körökben is érezték, ennek érdekében maga Tiso, valamint több más vezető politikus is propagandakörútra ment Kelet-Szlovákiába. Június 29-i nagymihályi beszédében Kirschbaum kelt ki a magyarok ellen, akiket ázsiai hordának és barbároknak nevezett, mire az ifjúság „*Magyarok, vissza Ázsiába!*” felkiáltással válaszolt. Nem volt könnyű dolga

26 Petravich pozsonyi konzul jelentése (1939. július 19.), MNL OL, K 63, 457. cs, 1939–65/7–3654. sz.

27 A szlovákok jóhiszeműen úgy tartották a németekről, hogy Bécsben is mindenáron védelmezni szerették volna az ország területét, a döntés csupán az erős olasz érdekérvényesítés következménye volt

28 Petravich pozsonyi konzul jelentése (1939. július 22.), MNL OL, K 64, 84. cs., 1939–65–668. sz.

azoknak, akik bármilyen kapcsolatot tartottak fenn magyar szervezetekkel. Őket megvetően csak a „magyarón” kifejezéssel illették. Ez tulajdonképpen a hazárulás vádjával volt egyenlő, mivel olyan szlováknak tartották, akik lepaktáltak a magyarokkal, és emiatt folyamatos zaklatásnak voltak kitéve a Hlinka-gárdisták részéről.²⁹

Az önálló Szlovákia fennállásának időszakában, a szlovák–magyar viszonyban csak 1939 őszén állt be rövid ideig tartó szélcsend. Ez egyrészt betudható a lengyelországi hadjáratban való részvételnek, amelynek következményeként a lengyelelles propaganda nyert prioritást, másrészt annak, hogy a gazdasági problémák egyre inkább éreztették hatásukat. Csehszlovákia felbomlása után az ország nyersanyagellátása teljesen megszűnt a Protektorátusból, aminek következtében leálltak a gyárak. A kereskedelem pangott, a fürdő- és üdülőhelyeken teljesen megállt az idegenforgalom. Ezek következtében nőtt a munkanélküliség. Az elégedetlenséget tovább fokozta a nagymértékű áru- és élelmiszerhiány. A szlovák kormány kénytelen volt kereskedelmi tárgyalásokat kezdeményezni Magyarországgal. A tárgyalások egyszer már megkezdődtek, de akkor Tiso fent említett kistapolcsányi beszéde miatt a magyar kormány megszakította azokat. Mivel Szlovákiának égetően szüksége volt a magyar élelmiszer-szállítmányokra, vállalták, hogy elhallgatnak a magyarelles uszítások.³⁰

Ezt az ígéretet azonban nem sikerült maradéktalanul betartani. A Hlinka Szlovák Néppárt október 1-jén Trencsénben tartotta 8. kongresszusát, ahol Tisót a párt elnökévé választották. Kirschbaum a *Slovák* aznapi számában vezércikkben méltatta a kongresszus jelentőségét. A következőket írta: „*Nem fognak részt venni a kongresszuson azok a véreink, akiket a véres déli határ választott el a nemzet testétől. Kemény idegen uralom alatt viselik sorsukat, melyet akaratauk ellenére kényszerítettek rájuk. Sok olyan van közöttük, aki szenvedett és áldozatokat hozott önállóságunkért, és szabadság helyett arra ítéltetett, hogy új küzdelembe kezdjen a legelemibb nemzeti jogokért*”. Hans Bernard pozsonyi német követ a cikk ellen azonnal tiltakozását jelentette be, hivatkozva az 1939. március 23-án Németország és Szlovákia között megkötött védelmi szerződés 4. pontjára, miszerint a két ország külpolitikáját mindig szoros együttműködésben kell irányítani. A tiltakozó jegyzéket Tisónak is elküldte, nehogy az egész kongresszus ennek

29 Petravich pozsonyi konzul jelentése (1939. július 1.) MNL OL, K 63, 457. cs, 65. tétel, 1939–65/7–3384. sz.

30 MNL OL, K 64, 89. cs, 1940–65–sz. n.

a cikknek a szellemében legyen lefolytatva.³¹ Egyúttal felszólította Machot, hogy fejezze be az agitációt a magyarok ellen, és lehetőleg szájára se vegye a Magyarország szót.³² A német követ magatartása csak megerősíthette a szlovákokban azt a félelmet, hogy a lengyelországi háború után a németek nem támogatják tovább a szlovákok revíziós igényeit. A csalódottságot tovább fokozta Hitler birodalmi gyűlés előtt mondott beszéde. Ebben meleg szavakkal emlékezett meg a németeket Magyarországhoz fűző, hosszú évekre visszamenő szoros baráti kötelékről, egyben utalva a közép-európai határok megváltoztathatatlanságára.³³

Mach mindezek ellenére az autonómia kiharcolásának egy éves jubileuma alkalmával a *Slovák* október 6-i ünnepi számában *Még nem ünneplünk* cím alatt megjelenő vezércikkében ismét a német segítséggel megvalósítandó revízióról írt: „*Még nincs minden úgy, mint ahogy nálunk odahaza és körülöttünk lenni kellene, és ahogy — bízunk benne — a jövőben lesz. A történelmi erők, amelyek 1938-ban kezdték a világot átformálni, még nem fejezték be munkájukat. És mi a német nemzet oldalán ezen erőkbe belekapcsolódva még nem fejeztük be harcunkat.*”³⁴ Mivel Mach és Kirschbaum esetében elmondhatjuk, hogy egész politikájukat a Magyarországgal szembeni revízió hangoztatására építették, és viszonylagos népszerűségüket is ennek köszönhették, érthető, hogy a gazdaságilag válságos időszakban sem akartak felhagyni ezzel az iránnyal. Emiatt kiéleződött a viszonyuk Tisóval, aki azzal vádolta Machot, hogy mindenképpen igyekszik megakadályozni a békés konszolidációt, és bár sokan a végső szlovák győzelem eszméjének hordozóját látják benne, ha így folytatja, Beneš és Sztálin végső győzelmét készíti elő.³⁵

A szlovák–magyar diplomáciai kapcsolatokban 1939 őszén beállt nyugalmi állapot csak néhány hétig tartott. Az árucseré-egyezmény megkötését követően a szlovák vezetők körében ismét felerősödtek a szlovák lakta területek visszaadását követelő hangok. A két ország kölcsönösen tartott egymástól, és az ellenségeske-

31 Szabó pozsonyi ügyvivő jelentése (1939. október 10.), MNL OL, K 28, 5. cs., 12. tétel, 1939–P–19.662. sz.

32 Szabó pozsonyi ügyvivő jelentése (1939. október 10.), MNL OL, K 63, 457.cs., 1939–65/7–4908. sz.

33 Uo.

34 Uo.

35 Szabó pozsonyi ügyvivő jelentése (1939. november 20.), MNL OL, K 63, 1939–65/7–7938. sz.

dés odáig fajult, hogy 1940 májusában mindketten mozgósították hadseregüket, és Berlin közbelépésére volt szükség a kedélyek lecsillapítására.³⁶

A szlovák állam fennállásának egyik legjelentősebb mérföldköve az 1940. július 28-án megkezdődött salzburgi tárgyalás volt.³⁷ A találkozózt a németek azért kezdeményezték, mert Ferdinand Ďurčánský külügyminiszter egyre önállóbb politikát próbált folytatni és a Szovjetunió felé közeledett. A tárgyalások teljes presztízsvesztéssel jártak Tiso számára, mivel Hitler arra kényszerítette, hogy a kormányban személyi változásokat hajtson végre a párt radikális szárnya javára. Ennek következtében Ďurčánskýnak a belügy- és a külügyminiszteri posztról is távoznia kellett.³⁸

A külügyminiszteri tárcát Tuka Béla vette át, aki július 30-án a pozsonyi színház erkélyéről bejelentette a szlovák nemzetiszocializmus megalapítását.³⁹ A belügyminiszteri székben Mach váltotta Ďurčánskýt, aki kijelentette, hogy nem tartja helyesnek elődje reciprocitási politikáját, és sokkal inkább szeretne Magyarországgal minden kérdést barátságosan tisztázni.⁴⁰ Ezt a kijelentését már ekkor sem lehetett komolyan venni, annak ellenére sem, hogy első teendői között kénytelen volt hivatalosan cáfolni a Slováknak a salzburgi tárgyalásokról szóló cikkében leírt azon állításait, miszerint Hitler ígéretet tett Léva, Érsekújvár, Kassa és a Csallóköz visszaadására.⁴¹ Ez már csak azért sem történhetett meg, hiszen a salzburgi tárgyalások középpontjában természetesen a németek szlovákokkal szembeni követelései álltak. Igaz, kihasználva a látogatást, kisvártatva a szlovákok is előálltak revíziós elképzeléseikkel. Hat területet említettek, ahol zárt tömbben élnek szlovákok: 1. Verebély és Surány környéke, 2. Losonc és környéke, 3. Jolsva és környéke, 4. Kassa és környéke, 5. a Sátoraljaújhelytől északra fekvő terület, 6. a sobránai kerület. Hangsúlyozták, hogy a közép-európai békét csak az etnikai elv alapján megállapított igazságos határok biztosíthatják, amit úgy kívánnak elérni, hogy a fent említett területeket Szlovákiához csatolnák, míg a vegye-

36 *Janek István*: Magyar–szlovák kapcsolatok 1939–1941 között a két állam diplomáciai irataiban. In: *Aetas*, 2007/4. sz. 130. p.

37 A salzburgi tárgyalásokról részletesen ld.: *Lubomír Lipták*: Příprava a priebeh salzburských rokovani roku 1940 medzi predstaviteľmi nemecka a Slovenského štátu. In: *Historický časopis*, 1965/3. 329–365. p.

38 *Dušan Kováč*: Szlovákia története. Pozsony, 2011. 211. p.

39 Szabó pozsonyi követ jelentése (1940. augusztus 1.), MNL OL, K 63, 458. cs., 1940–65/1–4550. sz.

40 Szabó pozsonyi követ jelentése (1940. augusztus 19.), MNL OL, K 64, 89. cs., 1940–65–574. sz.

41 *Martin Hetényi*: Slovensko-maďarské pomezie v rokoch 1938–1945. Nitra, 2008. 173. p.

sen lakott területeken lakosságcsereét hajtanának végre.⁴² Hitler ugyan nem vetette el e revízió lehetőségét, de a kérdést nem tartotta aktuálisnak. Hazatérve Tuka ezt úgy tolmácsolta a magyar követnek, hogy Németországban hajlandóság van a területi igények kielégítésére, amiért Magyarországot Erdélyben kárpótolnák.⁴³

Mivel a szlovákok tisztában voltak azzal, hogy Erdély miatt hamarosan újból megváltozik Közép-Európa térképe, 1940 augusztusától fokozták revíziós propagandájukat. Augusztus 16-án Tuka és Mach bekérték Esterházy Jánost, aki mint a szlovákiai magyarság hivatalosan is elfogadott első számú vezetője, és a pozsonyi parlament egyetlen magyar képviselője volt, a tárgyalás időszakban egyfajta hidat képezett a két ország kormánya között. Ez alkalommal közölték vele Magyarországgal szembeni igényeiket, amely ez esetben 2500 km²-re vonatkozott, mintegy 140 000 lakossal. Követelésük teljesíthetőségét azzal támasztották alá, hogy Magyarország Erdélyben úgyis minimálisan 2 és fél millió lakossal fog gyarapodni, így a leendő 13 milliós ország könnyen leadhatja lakosainak 1%-át, akik kompakt egységben élnek és nem magyar nemzetiségűek. (a szlovákoknak tehát már két nappal a Turnu Severin-i tárgyalások megkezdése előtt egészen pontos információik voltak, milyen nagyságú terület térhet vissza Romániától Magyarországhoz). Mach hozzátette, hogy ha a magyarok nem fogadják el az ajánlatukat, azzal Szlovákia csak jobban jár, mert a háború utáni rendezésnél a németek honorálni fogják nagyobb mértékű követeléseiket is.⁴⁴

A II. bécsi döntést követően Tuka és Mach újból Németországba utazott, hogy a Salzburgban már egyszer előadott követeléseiket megismételjék. Szeptember 5-én Baldur von Schirach birodalmi helytartó fogadta őket Bécsben. Az utazás ismételen kudarccal végződött, mert a németek közölték, hogy a terület hovatarozását illetően döntőbírószági ítélet született, amit Hitler önkényesen nem változtat meg. Von Schirach hozzátette, hogy *„más lenne a helyzet akkor, ha a szlovák kormány csak egyes helyek visszacsatolását kérné, és ugyanakkor felajánlana a magyar kormánynak más területeket, mert ilyen cserét esetleg közvetíteni lehetne, de csak kérni és semmit nem adni nem lehet.”*⁴⁵ Ezzel a németek végérvényesen

42 Janek István: Magyar–szlovák kapcsolatok 1939–1941 között a két állam diplomáciai irataiban. In: Aetas, 2007/4. sz. 131. p.

43 Szabó pozsonyi követ jelentése az 1940. július 29-i német–szlovák megbeszélésekről (1940. augusztus 2.). Közli: Diplomáciai iratok Magyarország külpolitikájához. (DIMK) Szerk.: Juhász Gyula V. köt., Bp., 1982. 405–408. p.

44 Szabó pozsonyi követ jelentése (1940. augusztus 14.), MNL OL, K 64, 89. cs., 1940–65–574. sz.

45 Szabó pozsonyi követ jelentése (1940. szeptember 10.), MNL OL, K 64, 89. cs., 1940–65–650. sz.

lezártak tekintették a kérdést, és egyben meg is tiltották a szlovákoknak a területi revízió hangoztatását. Az 1940. augusztusi és szeptemberi események nagy csapást jelentettek a szlovák kormány számára. Addig a suttogó propagandájuk hónapokon át azt hirdette, hogy a területeket akkor kapják vissza, mikor Magyarország megkapja Erdélyt. Miután világossá vált, hogy ez nem következik be, a kormány népszerűsége napról-napra csökkent, ezzel párhuzamosan pedig a Németországgal szembeni ellenszenv folyamatosan nőtt.

A szlovák politikai vezetés, látva, hogy a revízió lehetőségének kapuja a háború végéig minden bizonnyal bezárult, a magyarországi szlovák kisebbség jogainak kiterjesztését tűzte ki első számú céljául. Ezen követeléseket a *Slovenský Hlas* 1940. augusztus 10-i száma sorolta fel.⁴⁶

- szlovák nyelvű istentiszteletek tartása
- a szlovák lakosságú megyékben az összes olyan pap leváltása, akiknek még a szlovák imák felolvasása is nehezen megy
- szlovák iskolák felállítása
- azon tanárok megbüntetése, akik megtiltják a gyerekeknek, hogy szlovákul imádkozzanak
- azon vasúti hivatalnokok elküldése, akik a dolgozókat erővel akarják magyarizálni
- a hivatalos iratok szlovák nyelvűek legyenek
- a jegyzők a szlovák és a nemzetiségileg kevert megyékben tudjanak szlovákul
- a hivatalnokok és a megyei képviselők a kevert megyékben tudjanak szlovákul
- szlovák nyelvű színházi előadások engedélyezése

Ezzel kezdetét vette egyfajta sérelmi politizálás, aminek kapcsán a magyarországi szlovákságot ért vélt vagy valós sérelmeket a szlovákiai magyar kisebbségen bosszulták meg.

Történt ez annak ellenére, hogy előbb Magyarország, majd Szlovákia is csatlakozott a háromhatalmi egyezményhez, így a két ország ugyanakkor a hatalmi rendszernek lett a része.⁴⁷ A korabeli követi jelentésekből azonban tisztán kiolvasható, hogy mindkét fél kinosan ügyelt annak elkerülésére, hogy szövetségként szól-

46 NAČR, Ministerstvo Zahraniční věci — výstřížkový archiv, 1-33 u 62, Slovenský Hlas 1940. augusztus 12.

47 Magyarország 1940. november 20-án, míg Szlovákia négy nappal később csatlakozott a háromhatalmi egyezményhez.

jon a másikról, a legjobb esetben is csupán a két ország közt lévő legmelegebb barátságról olvashatunk. E barátság elmélyülését azonban több szlovák intézkedés is megakadályozta. Esterházy Jánossal szemben is egyre élesebb kirohanások jelentek meg a sajtóban, s a felvidéki magyarság összetartásának érdekében tett országháró körútjai alkalmával is mind gyakrabban került a támadások keresztútjába, amelyek nem minden alkalommal maradtak csupán verbális keretek között. Az ezekről írt beszámolóiban megemlíti, hogy a helyi szlovák lakosság szitokáradata mellett nemegyszer közáporban is része volt. Megítélésének nem tett jót az sem, hogy az erdélyi bevonulás alkalmával, Kolozsvárott részt vett Horthy Miklós fogadásán. A Slovák című lap a szlovák nyilvánosság nevében követelte, hogy a jövőben legyenek megtiltva Esterházy magyarországi látogatásai.⁴⁸

Mindeközben azért igyekeztek a határ kérdését is napirenden tartani, és ahogy Sztójay Döme, akkori berlini magyar követ fogalmazott, „mindent szolgálalkú-*en megtettek azért, hogy megnyerjék a németek támogatását és a Führer kegyeit*”.⁴⁹ Tuka a magyar–szlovák határtárgyalások alkalmával Kuhl Lajos követ előtt ugyan kijelentette, hogy bár a szlovák kormány most nem tartja időszerűnek a határ végleges megállapítását, Délkelet-Európának végleges területi rendezése alkalmával beadják a bécsi döntés elleni revíziós igényüket. Tuka és Jozef Mračna követségi tanácsos 1941 júniusában hivatalos revíziós nyilatkozatot is tett, amivel első ízben került sor a revíziós igények hivatalos bejelentésére.

Ezen bejelentés közvetlen előzményének tekinthetjük, hogy Paul Schmidt, a német külügyi hivatal helyettes sajtófőnöke „*A nemzetiszocialista Németország külpolitikai útja az új Európa felé*” címmel előadást tartott Pozsonyban. Az előadáson többek közt ezt mondta: „*A közép-európai határok jelenlegi elrendezése, amennyiben róluk a bécsi döntések alkalmával határoztak, nem tekinthetőek végleges gátaknak, hanem csupán első kísérletnek a jóformán megoldhatatlannak látszó kérdések eszményi rendezése útján*”.⁵⁰ Schmidt személyében olyan ember szájából hangzottak el ezek a mondatok, aki Ribbentrop közvetlen munkatársai közé tartozott, és akit Németország egyik legjobban tájékozott és legtanultabb teoretikusai közé soroltak. A szlovákok ezért különösen sokat adtak ezekre a szavakra.

48 NAČR, Ministerstvo Zahraniční věci — výstřížkový archív, I-33 u 62, Slovák, 1940. szeptember 22.

49 Sztójay Döme jelentése (1941. június 25.). Közli: DIMK, V. köt., 1224–1225. p.

50 Kuhl Lajos pozsonyi követ jelentése a szlovák revíziós célok hivatalos bejelentéséről (1941. június 24.). MNL OL, K 63, 462. cs., 1941–65–4161 sz.

Reményeiket ezenkívül nyilván az is táplálhatta, hogy 1941-ben Hans Ludin személyében a németek olyan követet delegáltak Pozsonyba, aki a különböző beszámolók alapján már-már baráti kapcsolatot alakított ki a szlovák belpolitika mindkét szárnyának tagjaival.⁵¹ Így valószínűsíthető, hogy amikor Mach és Tuka a magyar követtel folytatott konzultációk során azzal fenyegetőzött, hogy a németek részéről komoly hajlandóság mutatkozik a háború utáni, számukra kedvező határkiigazításra, akkor nemcsak a minden alapot nélkülöző saját ábrándjaikat adták elő, hanem abban komoly szerepet játszhattak Ludin ígéretesei is.

A magyar kormány Sztójayn keresztül kérést is intézett a németekhez azzal kapcsolatban, hogy egyszer és mindenkorra tudatosítsák a szlovákokban, hogy főlegesen ne ringassák magukat hamis illúziókban és reményekben, mert törekvések úgysem fognak sikerrel járni, és csak feleslegesen zavarják a Duna-vidék új rendjének stabilitását. Sztójay azon a véleményen volt e kérdésben, hogy bár a németek egyelőre nem foglalkoznak ezzel a kérdéssel, a szlovák revíziós törekvéseknek mindenképpen fontosságot kell tulajdonítani, mert nem zárható ki, hogy propagandájuk idővel mégiscsak bizonyos eredményeket fog elérni.⁵² Ludin és a németek kettős játékára azonban jellemző eset, hogy az Esterházy Jánossal történő beszélgetése alkalmával a Magyarország javára történő — igaz egy lakosságcserevel egybekötött — határkiigazítást pedzegette, de közben kijelentette: *„A népcsoportok kérdése a legnehezebb kérdések közé tartozik. Nem is látom, hogy ezt a kérdést miként fog lehetni a háború befejeztével másképp tökéletesen megoldani, mind egy nagyszabású áttelepítéssel. Tudom, hogy ez kegyetlen és antipatikus módszer, de ha nem fogjuk ezt megcsinálni, akkor Európában sosem lesz béke. Különösen Magyarországra nézve életkérdés az, hogy nemzetiségi kérdésekben végleges rendezés történjen a háború után, és ezért hiszem azt, hogy a mai Magyarország, határait kicsit bővítve még stratégiai és gazdasági szempontok figyelembevételével, bele fog menni ilyen megoldásba”*. Ludin közölte továbbá

51 Ludin kapcsolatát a szlovák vezetőkkel az 1943. februári események mutatják legjobban. Ekkoriban mélyponton voltak a két ország közti kapcsolatok, ugyanis a németek kifogásolták, hogy a szlovákok nem lépnek fel kellő eréllyel az országban tapasztalható németellenes kijelentések ellen, s több kívánságukat is csak hosszabb huzavona után teljesítik. A németek erre mondva-csinált okokra hivatkozva visszahívták Berlinbe Ludint, amely lépésre többek szerint azért volt szükség, mert a németek Szlovákia megszállásra készültek, és nem akarnak egy, a szlovák vezetőkkel baráti viszonyban lévő embert Pozsonyban tudni. Valójában minden bizonnyal csak nyomásyakorlásról volt szó, hiszen ahogy a viszony megjavult, a március 14-i államünnepekre hirtelen vissza is érkezett Ludin, Hitler pedig a legmagasabb állami kitüntetést adományozta Tisónak.

52 Sztójay Döme berlini követ jelentése (1941. június 25.). Közli: DIMK, V. köt., 1224–1225. p.

Esterházyval, hogy fontosnak tartja, hogy a magyarok szabadon fejthessenek ki párttevékenységet. Arra hivatkozott, hogy Magyarországgal ellentétben, Szlovákiában okvetlenül erős tevékenységet kell kifejteni a kommunista propaganda ellen.⁵³

A kormányzati propaganda ellenére azonban továbbra is maradtak olyan hátrámenti területei az országnak, ahol három év alatt sem sikerült a lakosságot Pozsonyhoz lojálissá tenni. Korpona környékén már a bécsi döntés, majd a hátramegállapító bizottságok munkája után is voltak kisebb tiltakozások, amelyek 1941 novemberében új lendületet kaptak. A tüntetésekkel párhuzamosan 25 70%-ban szlovákok lakta község kérvényt terjesztett be a szlovák külügyminisztériumba, amelyben a Magyarországhoz való csatlakozásukat kérték.⁵⁴

Persze ennek ellenkezőjére is akadt példa, a magyar királyi honvéd vezérkar főnöke például arról tájékoztatta a külügyminisztériumot 1941 januárjában, hogy tudomására jutott, miszerint a Szlovákiához tartozó Gölnicbánya német érzelmű lakossága azzal a kérvénnyel fordult a Német Birodalomhoz, hogy a város felett magasodó Erika-hegyet és menedékházat Szlovákiához csatolják.⁵⁵ Szabó György pozsonyi követ ugyanezen tárgyban tett jelentésében több szempontból is aggályosnak tartott egy ilyen irányú határkiigazítást. Egyrészt azért, mert — mint fogalmaz — a hegy az egész Gölnic-völgyet messziről láthatóan dominálja, s „*ezzel mintegy ébren tartja a magyar államhatalom közelségének tudatát a völgy lakosságában*”, aminek elvesztését még sokkal nagyobb területi kompenzáció sem volna képes ellensúlyozni. Másrészt azért, mert a magyar fél ez idő tájt ózdkodott minden esetleges kisebb határmódosítástól, nehogy az precedenst teremthessen a jövőre nézve.⁵⁶

1941-ben a szlovák külpolitika sokat veszített magyarellenességéből, amit a belső feszültségek erősödésével is magyarázhatunk. Egyrészt a társadalmi elégedetlenség egyre nagyobb méreteket öltött, s nem csupán a kormánnyal, de még inkább a németekkel szemben. Ugyan több intézkedést is hoztak a külföldi rádióadók hallgatása ellen, a londoni rádió által sugárzott angol és cseh propaganda mégis eljutott a lakossághoz, amely így egyre kevésbé bízott a német győzelem-

53 Kuhl pozsonyi követ jelentése (1941. május 3.). MNL OL, K 63, 462. cs., 1941–65–2977 sz.

54 A Magyar Királyi Csendőrség nyomozó parancsnokságának bizalmas jelentése (1941. november 22.), MNL OL, K 63, 462. cs., 1941–65–17489. sz.

55 Werth Henrik, honvéd vezérkari főnök levele (1941. január 28.), MNL OL, K 63, 462. cs., 1941–65–718 sz.

56 Szabó pozsonyi követ jelentése a gölnicbányai lakosság kérvényéről (1941. március 28.), MNL OL, K 63, 462. cs., 1941–65–718 sz.

ben. És ahogy minél inkább, és minél szélesebb körben csökkent a tengelyhatalmak végleges győzelmébe vetett hit, annál jobban és érezhetőbben erősödött egyfelől a csehszlovák, másfelől a kommunista irányzat és tevékenység. Az egyre fokozódó gyűlölethez hozzájárult a bevándorolt németekkel számban is megnövekedett német kisebbség gazdasági jóléte, és politikai befolyása. Több németellenes tüntetésre is sor került.

Ezzel párhuzamosan a látszólagos sorshasonlóságnak köszönhetően, sokak egyre megértőbben tekintettek Magyarországra felé. Egyesek azzal is számoltak, hogy ha a német bukás után a Birodalom már nem fogja tudni betölteni a védő állam szerepét, Szlovákia újra a magyar állam részévé válhat. Ezek a tények megkezdtek a rendszer belső erózióját. Különböző ellenállási csoportok alakultak ki, amelyek egyre inkább éreztették hatásukat az államgépezet közigazgatási, gazdasági és nem utolsó sorban a hatalmi struktúrájában.⁵⁷ Mindezek táptalajt nyújtottak a belpolitikai küzdelem kiéleződésének is.

Ha meg akarjuk fogni milyen törésvonal mentén bontakozott ki a harc a párton belül, úgy elmondhatjuk, hogy a római katolikus egyház szellemét valló, a Hlinka-párt tradícióihoz ragaszkodók táborának küzdelme zajlott a szlovák nemzeti szocializmust követelő radikális fiatalok táborával. Utóbbiaknak ugyan nem volt külön megszervezett pártjuk, de a Hlinka-párt fegyveres alakulata a Hlinka Gárda mögöttük állt. Persze leegyszerűsítve azt is mondhatjuk, hogy lényegében Tiso és Tuka állt egymással szemben. Kettejük viszonyát, cselekedeteiknek motivációit Szabó György így foglalta össze: *„Tiso életbölcességét, realitás iránti érzékét, alkalmazkodó képességét és főképp azt a tudatot viszi harcba, hogy a szlovák nép támogatásával a szlovák népért küzd. Tukát főképp a hiúság és a csehektől szenvedett börtönbüntetés alatt lelkében meggyülemlett gyűlölet hevíti. Nem nyugszik, mert élére akar kerülni annak az államnak, amelyért látszat szerint mártíromságot szenvedett, és amelynek életre hívása céljából a Cseh Köztársaságot legjobban talán ő segítette aláaknázni. Tuka érzi, hogy amíg őrá a csehszlovákizmus csak árnyékot vetett, addig Tiso nemegyszer annak fényében sütkérezett. Tuka nem szlovák nacionalista. Az ő hite negatív: a csehszlovákizmusnak a tragikus múlt megismétlődése félelméből táplálkozó tagadása és gyűlölet a csehek ellen. A börtönből való kiszabadulás után ez a gyűlölet kergette a németekhez. Más választása nem is lehetett, mert ambíciója megvalósításában csak a németek támogathatták. Csodálata a német nemzetiszocializmus iránt is személyes okkal magyarázható: csodálja azt a rendszert, amely néhány év alatt összeroppantotta*

57 Kamenec, i. m., 135–137. p.

*Európának azt a status quo-ját, amely öt hosszú évekig börtönben tartotta. Az önálló szlovák állam rövid kétéves története alatt Tukának a németekhez való viszonya egyre személyesebb jelleget öltött. Német segítséggel lett miniszterelnök, kívánságukra vette át a külügyi tárcát, presztízse, súlya német támogatással nőtt, Ďurčánskyt és a csehszlovakizmustól áthatott táborát német segítséggel győzte le.*⁵⁸

A követ a továbbiakban azt fejtegette, hogy a harc kimenetele szempontjából mi lenne kedvezőbb Magyarország szempontjából. Ez a jelentés a bennük leírtaktól függetlenül is említést érdemelne, hiszen 1941 márciusában már Németországnak a térségből történő visszaszorulását, és ezzel párhuzamosan a cseh befolyás újjászületését jósolja. Ebben az esetben a követ szerint egyértelműen Tuka győzelme lenne kívánatos Magyarországnak, hiszen egyrészt ő gyűlöli leginkább a cseheket, másrészt a csehszlovakizmus számára ő a legnagyobb hazaáruló, ezért kizárt a megegyezés közte és Beneš között. Viszont, ahogy írja: „*sem múltja, de jelenje sem zárja ki, hogy ha a közreműködésre szükség lesz, felépíthessük számára azt az aranyhidat, amelyen népét a Szent István-i birodalomba visszavezetheti.*”⁵⁹

E jelentés fényében külön érdekes, hogy a londoni emigráns cseh kormány belügyminisztériumi anyagában Tukát konzekvensen csak, mint magyar kémeket említik. Persze ezt még betudhatnánk a múltjának is, miszerint Benešék a személyében mindig is csak a magyar kormányzat előretolt ékét látták, illetve egyszerű propagandisztikus fogásnak is vélhetjük, amivel hiteltelenné kívánták a szlovák lakosság szemében. Ez történt Beneš 1942 karácsonyi rádiószózatában is, melyben Tukát azzal vádolta, hogy Budapesten tárgyalt Szlovákia Magyarországhoz való csatolása ügyében, mire Tuka már másnap szokatlanul erélyes hangnemben válaszolt a szlovák rádióban, és utasította vissza Beneš vádjait.⁶⁰ Az azonban már a csehszlovák propagandától eltekintve is elgondolkodtató, hogy 1942 szeptemberében Tiso titkosszolgálatát szintén azzal rukkolt elő, hogy Tuka Ján Hvozdiák⁶¹ segítségével továbbra is tartja a kapcsolatot a magyar kormánykö-

58 Szabó pozsonyi követ jelentése a szlovák belpolitikai vizsályról (1941. március 8.), MNL OL, K 63, 462. cs., 1941–65–1788 sz.

59 Uo.

60 Szabó pozsonyi magyar követ jelentése (1943. január. 5.), MNL OL K 63, 463. cs., 1943–65/1–425

61 Ján Hvozdiák más néven Juhász János (Parnó, 1888. március 31. – Bécs, 1956), 1925-ben a Hlinka-párt színeiben bejutott a prágai parlamentbe. Tuka letartóztatását követően politikai aktivitása csökkent, majd 1935-ben átlépett az Agrárpártba. 1945 után Bécsbe emigrált. 1956-

rökkel, és a magyarok nem is titkolták, hogy a pozsonyi kormányban megvan az emberük, és minden lépésükről előre informálva vannak. Tiso szeptember 22-én Tuka szemére is vette, hogy bizonyítékai vannak, sajnos azonban több forrás nem szól az ezt követő eseményekről.⁶² Az viszont biztosra vehető, hogy nemcsak Tiso, de Tuka is rendelkezett saját titkosszolgálattal, ami jól mutatja milyen állapotok uralkodtak a szlovák kormányon belül.

Magyarország elleni új szövetségi rendszer létrehozására tett kísérletek

Magyarországnak a sikeres délvidéki offenzíva után is maradtak rendezetlen területi vitái. Erdély kérdésében Romániával, míg Muraköz hovatarozását illetően Horvátországgal szemben. Ezt meglovagolva a pozsonyi vezetés egyfajta második kisantant formáció létrehozásán mesterkedett.⁶³ Igyekezetének első jele volt, hogy a horvát állam kikiáltása után Štefan Vavra szlovák főkonzul azonnal Zágrábba sietett, hogy felvegye a kapcsolatot a horvát kormánytényezőkkel. Vele együtt utazott a Gardista főszerkesztője Vilo Kovar is, aki előbb az egyes szlovákbarát horvát körökkel lépett kapcsolatba, majd az ő útmutatásai alapján az ottani magyarelles bunyevác csoporttal is. Ennek a csoportnak az élén a Marko Čović, Mile Budák közoktatásügyi miniszter titkára állt, de látogatása során Kovart maga a miniszter is fogadta.⁶⁴

A szlovák–horvát baráti viszony kialakulása ezt követően fokozott ütemben haladt előre. Tuka Béla meghívást kapott egy zágrábi látogatásra, ahol 1942. február 5-én Vjekoslav Vrančić horvát külügyminiszter-helyettes nyíltan kijelentette, hogy a három országnak (Szlovákiának, Horvátországnak és Romániának) közösen kellene fellépnie Berlinben azért, hogy a németeket még a háború alatt formális kötelezettségvállalásra bírják területi igényeik elismerésével kapcsolatban.⁶⁵ Márciusban pedig egy horvát katonai és usztasa küldöttséget láttak vendégül Pozsonyban, Szlovákia hároméves önállóságának ünnepségeire. Ennek részeként

ban megjelent Pókhálóban című regénye, ami lényegében egy szatirikus emlékirat az első Csehszlovák Köztársaság politikusainak viselt dolgairól.

62 NAČR, MV-L, inv. číslo: 2–11–16/x, číslo kartónu 124. 2–11–38f

63 *Romsics Ignác: Magyarország helye a német Délkelet–Európa-poltikában, 1919–1944.* In: *Romsics Ignác: Helyünk és sorsunk a Duna-medencében.* Budapest, 1996. 222. p.

64 Bartók László zágrábi követségi tanácsos jelentése (1941. május 21.), MNL OL, K 63, 462. cs., 1941–65–3245 sz.

65 *Janek István: A szlovák–magyar kapcsolatok 1939–1944.* Pécs, 2009. 231. p.

szlovák–horvát társaságot alakítottak, amelynek elnökévé Machot választották. Mach székfoglaló beszédéből kiemelendő az a részlet, melyben hangsúlyozta, hogy a két nép barátságának nem a rossz emlékü pánszlávizmus csalóka ábrándjára kell épülnie, mert az csak szenvedést és csalódást hozott mindkét fél számára.⁶⁶ A tárgyalások során mindvégig ügyeltek arra, hogy a kapcsolatuk alapját ne a közös szláv gyökerekre helyezték, hiszen ennek emlegetése a németek mellett a románok részéről is rosszállással járhatott volna.

Viszonzásul a horvát küldöttség látogatására 1942 áprilisában Mach egy nagyobb kísérettel vehetett részt az önálló horvát állam kikiáltásának első évfordulóján tartott ünnepségeken,⁶⁷ majd júniusban Ferdinand Čatloš nemzetvédelmi miniszter is eltöltött 5 napot Zágrábban, ahol maga Ante Pavelić államvezér is fogadta, sőt átnyújtotta neki a Zvonimir koronarend nagykeresztjét a csillaggal és a kardokkal, ami a legmagasabb horvát állami kitüntetést jelentette, és feljogosította a „vitéz” cím használatára.

A formális eseményeken túl Magyarország szempontjából lényegesebbek azonban azok a megbeszélések, amit Čatloš a horvát hadsereg főparancsnokával, Slavko Kvaternikkel folytatott. A pozsonyi magyar követségre eljutott horvát információkból ugyan azt lehet leszűrni, hogy Magyarország ellen nyíltan semmiféle kijelentés nem hangzott el, a bizalmas beszélgetések alkalmával Čatloš mégis minduntalan Magyarországra terelte a szót, mint amely revíziós politikát üz, szomszédjai rovására terjeszkedni akar, s nem óhajt velük megegyezni. A horvát fél viselkedését összességében tartózkodónak lehet minősíteni, bár a beszámolók alapján Kvaterník Európa térképének tanulmányozása során egy ízben csodálkozását fejezte ki, hogy *„olyan szintiszta szlovák városok, mint Komárom vagy Kassa Magyarországhoz kerültek vissza”*.⁶⁸

A kapcsolat újabb állomásaként július 12-én Slavko Kvaterník érkezett ötnapos pozsonyi látogatásra. Ezt a találkozót a szlovákok már a legteljesebb magyarellenesség szolgálatába állították. Pozsonyban, ahol a németek is részt vettek az ünnepségeken, a szlovákok még mérsékelték magukat, ezt követően viszont Kvaterník több vidéki települést is meglátogatott. Ezen városokban már előtérbe került a magyarellenes agitáció, Čatloš és Tiso is a két országot valamint Romániát a közös szomszéd részéről fenyegető veszélyről beszélt. Ebből következőleg kiemelt fontosságúnak határozták meg a közös védekezés, együttműködés és

66 Kuhl pozsonyi követ jelentése (1942. március 15.), MNL OL, K 63, 463. cs. 1942–65/1–1825 sz.

67 Kuhl pozsonyi követ jelentése (1942. április 8.), MNL OL, K 63, 463. cs. 1942–65/1–2329 sz.

68 Kuhl pozsonyi követ jelentése (1942. június 24.) MNL OL, K 63, 463. cs. 1942–65/1–4332 sz.

harc szükségességét. A beszámolók alapján Kvaterník ugyan nem volt annyira vehemens a magyarokkal szemben, de megértően és pozitív formában reagált a szlovák kijelentésekre. Ennek ellenére a látogatásnak nem volt semmilyen írásbeli eredménye, csupán egy szóbeli megállapodás született politikai, katonai és kulturális együttműködésről a jövőre vonatkozólag.⁶⁹

A horvátokkal párhuzamosan a románokkal való kapcsolat erősítésén is dolgoztak a szlovákok, bár ennek főbb mozgatója inkább Bukarest volt a pozsonyi román sajtóattasén keresztül. Céljuk az volt, hogy közös magyarellenes platformon egyesítsék a két országot, viszont a kapcsolat intenzitása korántsem volt olyan erős. Ugyan 1941 októberében Bukarestben már konkrétan tárgyaltak egy horvát–román–szlovák államközi szövetségről, majd Berlinben az Antikomintern paktum aláírásakor Tuka Béla Ion Antonescuval is találkozott, de nem történt megegyezés semmiféle konkrét egyezmény aláírásáról.⁷⁰

Később az együttműködés lelassult, 1942 áprilisától nem került sor magas rangú politikai vezetők találkozására, inkább csak kulturális jellegű látogatások történtek. A kapcsolatok Pozsonyon túlra is kiterjedtek, többek közt a nem éppen nagyszámú román lakossággal rendelkező Eperjesen is szlovák–román baráti társaság alakult.⁷¹ Ezeket az eseményeket kellő mértékben felhasználva aztán a sajtó nap-nap után cikkezhetett a szlovák–román barátság tradicionális voltáról, a sorsközösségről, a közös vágyakról és érdekekről a közös ellenség ellen. A különböző román küldöttségeket a sajtón kívül a szlovák kormánykörök is megkülönböztető bánásmódban részesítették. Bár a „közös ellenség elleni harc” kifejezést tartalmazó mondatok megfogalmazása inkább a szovjetek elleni küzdelemre voltak vonatkoztathatóak, azért tartalmaztak burkolt magyarellenes megnyilatkozásokat és célzásokat is.

A horvátokkal ellentétben a románok valamilyen módon megpróbálták kihasználni a szlovák kapcsolatot, ami megmutatkozott abban is, hogy összehangolták közös fellépésüket a magyar sajtó ellen.⁷² Sőt, az írott sajtón túl lehetőséget kaptak a szlovák rádióban való szereplésre is. Az általuk terített / szolgáltatott propaganda-anyagban azonban oly mértékben dominált a magyarellenesség,

69 Kuhl pozsonyi követ jelentése (1942. július 22.), MNL OL, K 63, 463. cs. 1942–65/1–5194 sz.

70 *Janek*, i. m., 229. p.

71 Kuhl pozsonyi követ jelentése (1942. február 9.), MNL OL, K 63, 463. cs. 1942–65/1–4684 sz. Eperjesen egyébként 1943 áprilisában szlovák–horvát baráti társaság is alakult.

72 *Janek*, i. m., 230. p.

hogy az már a szlovák politikai vezetés ellenérzését is kiváltotta, és annak egy fentről jövő utasítással elejét kellett venni.⁷³

Ebben persze szerepet játszott, hogy a magyar fél sem nézte jó szemmel az ilyen irányú szervezkedést egy új kisantant létrehozására. Annál is inkább, mert ezeket a törekvéseket erőteljes revíziós kampány is kísérte mind egyes politikusok megnyilvánulásaiban, mind a sajtó hasábjain. Ezekben ismételten a Miskolc–Vác vonalig terjedő szlovák határt követelték vissza, felhívva a határon túl élő szlovákokat a kitartásra, mert — úgymond — hamarosan az összes szlovák közös hazában fog egymásnak örvendeni. Mach egy eperjesi beszédében konkrétan a következőket mondta: „Hitlertől pozitív ígérletünk van, hogy visszkapjuk Kasát, sőt a trianoni határon túlra fogunk benyomulni, s megkapjuk Abaújt, Borsod felső részével és Miskolccal.” Ezután tulajdonképpen előrevetítette a magyarokkal szembeni beneși politikát, amikor is azt fejtegette, hogy a magyar lakosságot kitelepítenék az említett területről, ugyanakkor mindenkinek, aki beszél szlovákul, lehetősége lenne szlováknak vallania magát. Azt sem zárta ki azonban, hogy az érintett területen német kérésre esetleg népszavazást kell majd tartani, ezért felszólította híveit, lépjenek kapcsolatba Magyarországon élő ismerőseikkel, és készítsék fel őket a szavazásra.⁷⁴

Mivel a román–szlovák közeledés csúcspontja egybeesett a Cirill és Metód-ünnepségekkel, amikor jellemzően a lakosságban egyébként is felerősödött a nemzeti öntudat és a határon kívül rekedt szlováksággal való szolidaritás, 1942 júliusában az előző évekhez viszonyítva is jóval több revíziós hangvételű cikk született. Emiatt Kuhl Lajos azonnali találkozót kért Tuka Bélától, ahol felhívta a figyelmét a sajtóban tapasztalható revíziós törekvésekre, és erőteljesen kérte ezek azonnali leállítását.⁷⁵ Mivel ebben az időszakban a szlovák félnek sem állt érdekében nyílt konfrontációba keveredni Magyarországgal szemben, Tuka intézkedett is, hogy csökkentsék a revíziót firtató cikkek számát.

Jozef Mračna, a politikai osztály vezetője azonban ennél is tovább ment, ő ugyanis az újságok túlságosan ömlengő, együttműködést szorgalmazó cikkeit sem helyeselte, mert egyrészt szükségtelen kellemetlen visszahatást kelthet Magyarországon, másrészt úgy gondolta az egész szlovák–román barátkozás felesle-

73 Kuhl pozsonyi követ jelentése (1942. július 10.), MNL OL, K 63, 463. cs. 1942–65/1–4684 sz.

74 Janek, i. m., 232–233. p.

75 Kuhl pozsonyi követ jelentése (1942. július 7.), MNL OL, K 63, 463. cs. 1942–65/1–4661 sz.

ges, mert egészen más tényezők fognak dönteni Délkelet-Európa államait érintő ügyekben.⁷⁶

Ráadásul a németek is ellenségesen tekintettek erre a háromoldalú közeledésre. Karl Hauskrecht, a szlovákiai német párt sajtófőnöke Berlinből visszatérve nyilatkozott úgy újságírók előtt, hogy elítéli a három ország izgága magatartását. A *Grenzbote* július 18-i számában ő maga írta a vezércikket, amiben „Politik der Bewahrung” cím alatt foglalkozott egyes délkelet-európai kis államok politikai három- vagy négyszög alakítására irányuló törekvéseivel. Ebben a cikkben félreérthetetlen módon figyelmeztette őket a német álláspontra, miszerint nem lesz helyük az új Európában, ha nem hagynak fel agitációjukkal.⁷⁷ Miután a románok is érzékelték, hogy Berlinben falba ütközött a kisantant feltámasztására irányuló kezdeményezésük, új koncepcióval álltak elő, amely regionális együttműködést kínált a szlovákoknak, melynek keretében közösen készülhetnének a háború utáni béketárgyalásokra.⁷⁸

Felkészülés a háború utáni rendezésre

A világháború folyamán ezután már csak egyszer ébredtek fel komolyabban a szlovák revíziós remények. Mivel az első bécsi döntés rájuk nézve kedvezőtlennek tartott intézkedéseit az olasz befolyás érvényesülésére vezették vissza, 1943 őszén reménykedtek abban, hogy Olaszország összeomlásával együtt, az olasz külpolitika döntései is revízió alá kerülnek. Abban bíztak, hogy amiképpen Horvátország német segítséggel visszakapta Dalmáciát, Albánia pedig a függetlenségét, úgy a németek őket is megjutalmazzzák majd harctéri vitézségükért, illetve a német politika feltétlen követéséért.⁷⁹

Viszont a szlovák nép zöme ekkor már nem bízott abban, hogy Németország oldalán még elérhetnek bármilyen eredményt is. A német katonai helyzet súlyosbodása miatt sokan a szláv irányzat felé hajlottak. Ismét megerősödtek a pánszláv és a csehszlovák irányzatok. Ezek a körök nagy reményt fűztek a németek keleti harctéren történő visszavonulásához. Azt remélték, hogy orosz győzelem esetén

76 Kuhl pozsonyi követ jelentése (1942. július 10.), MNL OL, K 63, 463. cs. 1942–65/1–4684 sz.

77 Kuhl pozsonyi követ jelentése (1942. július 22.), MNL OL, K 63, 463. cs. 1942–65/1–5194 sz.

78 *Janek*, i. m., 230. p.

79 Kuhl pozsonyi követ jelentése a Magyar Külügyminisztériumnak a szlovák revíziós remény újjaéledéséről (1943. október 1.). In: *Magyarok kisebbségben és szórványban*. 130–131. p.

sikerül megteremteni Nagy-Szlovákiát, melynek délkeleti határát egészen Miskolcig tervezték.⁸⁰

A háború eseményei a magyar kormány szemében is világossá tették, hogy Közép-Európa közeljövője nem a német érdekek szerint fog alakulni. Megpróbáltak közeledni a pozsonyi kormány felé,⁸¹ megpedzegetve akár egy esetleges federáció létrehozását is, aminek tulajdonképpen még az előtt meg kéne történnie, hogy a csehek vagy a szovjetek újból megjelennek a Duna-medencében. A szlovák vezetés befolyással rendelkező része azonban, még mindig bízva a háború utánra vonatkozó német ígéretekben hivatalosan elutasított minden ilyen irányú közeledést.⁸² Ez persze nem jelenti azt, hogy a háttérbeszélgetések alkalmával ne történt volna szlovák részről utalás arra vonatkozóan, milyen feltételekkel lennének hajlandóak szorosabbra fűzni a kapcsolataikat Magyarországgal. Egy alkalommal Blaskovich György pozsonyi magyar követségi tanácsos előtt Omyliák követségi tanácsos világitotta meg a szlovák revizionizmus új szempontjait. Véleménye szerint Magyarország érdeke is az önálló Szlovákia fennmaradása, és a szoros politikai és gazdasági kapcsolatok érdekében Magyarországnak csak kisebb területi engedményeket kéne tenni (Surányt, Lévát és Kassa környékét említette). Viszont amennyiben Beneš megalakítja az új Csehszlovákiát, a szlovákoknak, hogy önállóságuk elvesztését feledtesse, vissza fogja követelni Magyarországtól valamennyi, az első bécsi döntés által átadott területet. A továbbiakban azt fejtegette, hogy a jelenlegi szlovákság nem erős nép, viszont ha visszakerülne a 300-350 ezer szlovák, és ha a morvaországi és tengerentúli szlovákok is elhelyezkednének a megnagyobbodott országban, úgy sikeresen szembe tudnának helyezkedni a cseh expanziós törekvésekkel.⁸³

Ezen túlmenően, tekintettel arra, hogy egyre több szó esik a háború utáni rendezésről, és ezzel együtt a kisállamok jövőbeli sorsáról, rövid időn belül 3 előkelő szlovák tényező is sikra szállta sajtóban a kis államok, s természetesen elsősorban Szlovákia fenntartásának szükségességéről. Mivel közülük ketten is ahhoz a körhöz tartoznak, akik kegyvesztetté lettek a németek által, ezen írásokat már

80 Kuhl pozsonyi követ jelentése (1943. november 16.), MNL OL, K 28, 5. cs., 12. tétel, 1943–P–33.023. sz.

81 Az 1943 során magyar részről történő közeledés folyamatának részletes leírását ld.: *Janek István: Magyar-szlovák diplomáciai puhatolózások 1943-ban a két ország egymással szembeni szándékairól.* In: *Regio* 2006/3, 97–115.

82 *Hetényi*, i. m., 28–29. p.

83 Blaskovich György követségi tanácsos jelentése (1944. január 2.) MNL OL K 63, 464. cs., 1944–65/1–5039/10.

sokkal inkább a szlovák érdekeknek a nyugati hatalmak irányába történő propagálásaként értékelhetjük, mintsem a németek felé. Tiso a szlovákiai németek lapjában a Slowakische Rundschau-ban, a kisállamok kérdéséhez szólva, a szlovák államiság fenntartásának szükségét a következő megállapításokkal indokolta: 1. a szlovák állam nem jelentett akadályt nagy partnereinek a bármilyen fajta nagy tervek kialakításánál. 2. Szlovákia kicsinysége ellenére állami szervezetének kiépítésénél tényleges eredményeket mutatott fel. 3. A szlovák nép sohasem érte el azelőtt azt a gazdasági, kulturális és szociális szintet, mint állami önállósága alatt.

Tiso megállapítását a Szlovák 1943. április 16-i számában „*Kisállamok és Szlovákia*” cím alatt Konstantin Čulen⁸⁴ a következőkkel kommentálta: „*A szlovák állam fennállásának négy éve igazolta azt a politikánkat, hogy soha nem jutottunk konfliktusba főleg azokkal az államokkal, amelyeknek fő törekvése, hogy egész Európa területén megteremtsek az államok szilárd szervezetét és azok közti összhangot. A nagytér játszva elviselte maga mellett a kisteret, mint amilyet Szlovákia jelent. Sem a földrajzi, sem a gazdasági és szociális nagytér, sem pedig a szellemi törekvések nagytere nincs kárára a kis szlovák egységnek*”.

Ferdinand Durcansky volt külügyminiszter két cikkben is foglalkozott a kisállamok kérdésével. Az elsőt megállapította, hogy az egyetlen helyes álláspont csak az lehet, hogy Európában a jövőben több állam legyen, mint amennyi a háború előtt volt. Következik ez a nemzeti önrendelkezés alapelvéből, amely Európa középső és keleti részében érvényesülésének még csak a kezdetén áll. Ezen alapelv érvényre jutása az új Európában a béke feltétele, mert ez nyújt egyetlen biztosítékot a hatalmasabbak ambiciózus törekvéseivel szemben. Azok, akik nagyobb egységek kialakítására gondolnak, akár konföderáció, akár lazább föderációk formájában, amelyek kisebb, jelenleg önálló államokat ölelnek fel, megfelelnek arról, hogy a régi elnyomó hatalmak mai utódai a legkevésbé sem alkalmazkodtak a korszerű fejlődéshez és az ilyen államalakulatokban csak alkalmas eszközt látnának uralmi szándékaik érvényesítésére.

A másik cikkének az volt a konklúziója, hogy teljesen indokolatlan az a törekvés, amely meg akarja győzni a világ közvéleményét arról, hogy a mostanihoz hasonló szörnyű háború után a szükséges békét csak úgy lehet megteremteni, ha a kisállamok számát a minimumra csökkentik. A világbéke számára a veszélyt

84 Konstantin Čulen (Gázlós, 1904. február 28. – New York, 1964. április 7.), A Tisó kormány sajtó- majd propagandafőnöke, egyben a kormány „*Amerika szakértőjének*” is tartották. A salzburgi tárgyalások után német nyomásra megfosztották pozíciójától, és a publikálástól is eltiltották, csak álnéven írhatott. Tisóval együtt Krensmünsterben került amerikai fogságba, de a többiektől eltérve nem adták ki a csehszlovák hatóságoknak.

nem a kisállamok jelentik, hanem a nagyok vad ambíciói, hogy kiterjesszék hatalmukat, akár új területek feletti uralmukkal, akár pedig érdekszférájuknak oly nemzetekre való kiterjesztésével, amelyek mindenek felett függetlenségre és szabadságra törekcsenek.⁸⁵

A szlovák tudományos körök is lázas buzgalommal kezdték meg a felkészülést a háború utáni rendezésre. Céljuk a Szent István-i állameszmével szemben Nagy-Szlovákia történelmi jogainak megkonstruálása volt. Ebbe szükségképpen beletartozott annak bizonyítása, hogy a szlovákság már jóval a magyarok előtt megjelent a Kárpát-medencében. E munkák szerint ez az esemény a VI. században következett be, majd a szlovákok három évszázadon keresztül nagyhatalmi politikát folytathattak, egészen a Nagymorva Birodalom bukásáig. A már jól ismert hőskoron túl azonban megjelent egy új toposz is, méghozzá az „Európa védőbástyájának” szerepe. A tatárjárást hozták fel, ami a Duna vonalánál állt meg, így az, hogy nem özönlöttek el Európát, a szlovákoknak köszönhető.⁸⁶ A Szent István-i állameszme ellensúlyozására tett erőfeszítésként értékelhetjük a szlovák szentek kultuszának megerősítését is.

Revíziós propaganda a sajtóban

Szlovákia fennállása során a propaganda legfontosabb hordozója a sajtó volt. A három országos napilap közül a *Slovák* és a *Slovenská Pravda* Tisó-párti, míg a Hlinka-gárda lapja, a *Gardista* Mach- és Tuka-párti volt. Ezeken kívül még volt két regionális napilap Zsolnán és Eperjesen, melyek a Mach-féle politikát követték. Az országban megjelenő két hetilap közül a *Nástup* Tisó-párti volt, míg az evangélikus szlovákok lapja a *Národnie Noviny* burkoltan a csehszlovákizmus eszméjét hirdette.⁸⁷

Bár a sajtó már 1938 novembere és decembere folyamán is tele volt a bécsi döntés miatt panaszkodó cikkekkel, tényleges revíziós propagandájuk csak a surányi incidens után indult be. Történt ugyanis, hogy 1938 karácsonyán a többségében szlovákok lakta Nagysurányban, a magyar csendőrség egy golyója eltalálta a 17 éves Mária Kokošovát, aki belehalt hasi sérülésébe.

85 Kuhl pozsonyi követ jelentése (1943. április 29.) MNL OL K 63, 463. cs. 1943–65/1–3817.

86 Kuhl pozsonyi követ jelentése (1943. július 3.) MNL OL K 63, 463. cs. 1943–65/1–127/pol.

87 Jelentés a szlovákiai sajtó helyzetéről (1940. október 28.), MNL OL, K 64, 93. cs., 65. tétel, 1941–65–36. sz.

Az eseményeket a szemtanúk beszámolóiból és a korabeli jelentésekből kísérelhetjük meg rekonstruálni, azonban nem meglepő módon a magyar és a szlovák források mást és mást állítanak.⁸⁸ Az egyik surányi fiatal a történéseket a kb. 1 héttel karácsony előtt Budapestre érkezett magyar delegáció látogatásáig vezeti vissza. Ekkor a magyarok elmondták, hogy örülnek a Magyarországhoz történő csatlakozásnak, és semmiképp nem akarnak visszakerülni Szlovákiához. A surányi szlovákok felháborodtak, hogy a többség nevében beszélnek, amit csak fokozott, hogy szenteste a pap nem volt hajlandó szlovák nyelvű misét tartani. Emiatt az éjjeli mise végén elénekelték a szlovák himnuszt, mire a csendőrök megérkeztek, és elkezdték az embereket puskatussal verni. Másnap az eset megismétlődött, de akkor már lövések is dördültek, aminek egy halálos és hat súlyos sebesültje volt. Az incidens után mintegy 50 embert letartóztattak, és csúnyán összeverték őket.⁸⁹

Ezzel szemben a magyar jelentések szerint a szlovákok köhögésekkel és hangoskodással zavarták meg a misét, a végén pedig összeverekedtek a surányi magyarokkal. A csendőrség kiérkezése után többszöri felszólítás után sem voltak hajlandók elhagyni a területet, hanem rájuk támadtak, és a csendőrök csak ekkor lőttek a tömegbe. Az összeütközésnek az egy halálos áldozaton túl négy súlyos sérültje volt. A könnyebb sérültek azonnal a szlovák határ felé vették az irányt, és a nyitrai kórházban kerültek elhelyezésre.⁹⁰ A véres eseményeket megelőzően több, Nyitrán nyomtatott röpcédulát is találtak a lakosságnál, a következő szövegekkel: „*Dicsőség Szlovákiának és a fehér-kék-piros színeknek*”, „*Piszkos magyar katonaság*” vagy „*Szlovákok harcoljatok a magyar uralom ellen*”.⁹¹

A surányi incidensről, és az azt követő tüntetésekről szóló nyomozati anyagban kiemelték a szlovák diákság szerepét is, akik — úgymond — tudatos provokációikkal hozzájárultak az események ilyen irányú elfajulásához. Emellett a lakosság felhecceléséhez hozzájárulhatott egy néhány nappal korábbi nyitrai esemény is. Ekkor ugyanis egy népgyűlésen Alexander Mach és a szlovák iskolaügyi miniszter is olyan értelmű kijelentéseket tett, hogy biztosíthatják a Magyarországhoz került szlovákokat arról, hogy Komját, Nagysurányt és vidéke hamarosan

88 Még a halálos áldozatok számában sincs egyetértés. Míg a legtöbb helyen 1 halálos áldozat van megemlítve, Ladislav Deák prágai levéltári forrásokra hivatkozva 5 halotról ír.

89 *Kirschbaum*, i. m., 145. p.

90 1938. december 28-i MTI bizalmas értesítés <http://archiv1920-1944.mti.hu/Pages/PDFSearch.aspx?Pmd=1> (Utolsó elérés: 2015. február 15.)

91 A Csendőrség nyomozó osztályparancsnokságának jelentése a nagysurányi eseményekről (1938. december 31.), MNL OL, K 64, 18. cs., 59. tétel, 1939-P-15.011. sz.

visszakerül Csehszlovákiához. S ebben számíthatnak ugyan a szlovák kormány támogatására, azonban nem várhatnak mindent tőlük.⁹² Ezzel tulajdonképpen egy nem is annyira rejtett utasítást adtak ki azzal kapcsolatban, hogy a helyi lakosok is járuljanak hozzá a helyzet destabilizálásához. Ezek a dokumentumok inkább azt voltak hivatottak bizonyítani, hogy a surányi események egy Szlovákiából irányított, tudatos provokáció sajnálatos következményei voltak, amelynek irányítói és végrehajtói a Hlinka-gárdához köthetőek.

Bárki volt is azonban a fő felelős, a surányi karácsony a magyar csendőrség kegyetlenkedésének és a magyar elnyomásnak a szimbólumává vált Szlovákiában. A szlovák sajtó párhuzamba állította az eseményt az 1907-es csernovai sortűzzel, és olyanokat írtak, hogy húsz év alatt minden megváltozott a világban, csak a magyar csendőrség kegyetlenkedése nem. Andrej Žarnov *Surány* címmel bosszúszomjas verset is írt az esetről, mely vérben gázoló magyar csendőröket és pusztai hordákat emleget, akiket vissza kell üzni Ázsiába.⁹³ Ez a vers aztán a Slovenská Liga pozsonyi kirakatában hosszú ideig fő helyen volt kifüggesztve.⁹⁴

Az újságokban ettől kezdve sorozatosan jöttek a cikkek a különböző szlovák áldozatokról. Ebben a kampányban nem csak a szlovákiai, de a prágai kiadású lapok is részt vállaltak. Üldözésekről, börtönökről, ezeréves tradíciójú magyar elnyomásról írtak. Mindennaposak lettek a sérelmeket idéző cikkek és a Magyarországról érkező állítólagos levelek. A *České Slovo* december 30-i száma például már odáig ment, hogy a németeket szólította meg cikkében, miszerint Csehszlovákiában sokkal jobb sorsuk volt. A cikk apropóját a Munkácson bezárt német polgári iskola adta, amely után egész Magyarországon egyetlen német tannyelvű polgári iskola maradt.⁹⁵ Ugyanezen a napon a másik jelentős prágai újság, a *Lidové Noviny* is foglalkozott a visszacsatolt területeken élő szlovák lakossággal. Cikkük szerint tucatjával érkeztek naponta olyan menekültek, leginkább Surány, Érsekújvár és Galánta környékéről, akik azt állították, hogy az utóbbi napokban kegyetlen üldözésnek van kitéve nemcsak a szlovák, de a magyar lakosság is. Az

92 Bartha Károly honvédelmi miniszter jelentése (1939. január 3.), MNL OL, K 63, 71. cs. 1939-7/7-212. sz.

93 A verset ld.: *Kirschbaum*, i. m. 152. p.

94 Kuhl pozsonyi követ jelentése (1942. július 7.), MNL OL, K 63, 463. cs. 1942-65/1-4661 sz.

95 NAČR, Ministerstvo Zahraniční věci — výstřižkový archiv, 33 n 80, *České Slovo* 1938. december 30. Az újság eme cikkében az NSDAP stájerországi hivatalos orgánumára a *Tagespost*ra hivatkozik. A munkácsi iskola bezárása a magyar sajtótermékekben is publicitást kapott, amelyekben lényegében a kevés gyereket és a tanárok ukrán propagandáját emelték ki a bezárás okaként.

üldözés okaként a Csehszlovákiához való visszacsatolást kérő memorandumot tartják. A csendőri kegyetlenkedésre példaként hozzák a szlovák iskolaügyi miniszter által a surányi gimnáziumba küldött tanár esetét, akit mikor a hatóságoknál jelentkezett, levetkőztették, megverték és Komáromba szállították.⁹⁶

Az iskolaüggyel kapcsolatos intézkedések egyébként is sarkalatos pontját jelentették a szlovák tiltakozásoknak. A bécsi döntés után a csehszlovák iskolaügyi minisztérium olyan utasítást adott ki a tanároknak, hogy mindenki maradjon a helyén, nehogy tanárihiányra hivatkozva lehessen bezárni az iskolákat. A *Lidové Listy* szerint azonban ez messze nem valósult meg, mivel ők mintegy ezer szlovák osztály bezárásáról írtak, miközben csak 584 olyan tanárnak mondtak fel, akik nem voltak hajlandók magyarnak vallani magukat. Az egyházi iskolák tanárainak eltávolítását is sérelmezték, ami miatt a szlovákok a Szentszéknél tiltakoztak.⁹⁷ A *Lidové Noviny* a kassai iskolák helyzetéről írt hosszabb elemzést. Az ő adataik szerint a városban dolgozó 170 szlovák és cseh tanár közül csupán 46 maradhatott állásban, a többiek helyére Magyarországból hoztak embereket.⁹⁸ Tiso egy Petravich Gyulával folytatott beszélgetése alkalmával még az újságok hasábjain megjelent számoknál is többet mondott, 900 olyan tanítót említett, akiket kiutasítottak Magyarországból. Petravich csak azon iskolák tanítóinak kiutasítását ismerte el, akik magyar vidékeken a Slovenská Liga által létrehozott szlovák iskolákban tanítottak, hiszen azok a változott viszonyok folytán feleslegessé váltak.⁹⁹

Az 1939. január 6-i munkácsi incidens¹⁰⁰ után az újságok terroristákról, csendőri rémuralomról és kárpátaljai szabadesapatokról írtak. A publicisztikai cikkek mondanivalója az volt, hogy szó sem lehet megegyezésről a magyarokkal. Népszavazást követeltek, állandóan az elcsatolt területek rossz viszonyaival és a szlovákokat ért támadásokkal és kiutasításokkal foglalkoztak. Miközben valóban történtek kiutasítások, az eddigi kutatások — amelyek élén magyar részről Simon

96 NAČR, Ministerstvo Zahraniční věci — výstřížkový archiv, 33 n 80, Lidové Noviny, 1938. december 30.

97 NAČR, Ministerstvo Zahraniční věci — výstřížkový archiv, 33 n 80, Lidové Listy, 1938. december 31.

98 NAČR, Ministerstvo Zahraniční věci — výstřížkový archiv, 33 n 80, Lidové Noviny, 1938. február 22.

99 Beszélgetés Tiso miniszterelnökkel a szlovákok panaszairól (1939. január 12.) MNL OL K 63, 71. cs., 1939–7/7–391. sz.

100 Az eset érdekessége, hogy ekkor a csehek támadtak orvul a magyar határőrökre, és a támadásnak több magyar halálos áldozata is volt.

Attila áll –, arra mutatnak rá, hogy a valóság közel sem felelt meg az e cikkekben leírtaknak. Ennek eklatáns példája, a betelepített telepések viszonyulása az új helyzethez. A bécsi döntést követően 2400 ilyen család került át Magyarországra, és közülük mindössze 400 hagyta el az országot, akiknek a többsége legionárius, az Államvédelmi Őrség tagja volt, ráadásul cseh és morva nemzetiségű. Helyén maradt tehát a magántelepések nagy része, akiket a magyar honvédség bevonulása alatt sem szóbeli sem fizikai atrocitás nem ért. A későbbiek során is a legsúlyosabb incidensnek egy köbölkúti esetet tartanak, ahol a szlovák források szerint a magyar katonák három legionárius telepest kivégeztek. Az események leírásában azonban több bizonytalanság is van, így annak megtörténtét a mai napig nem sikerült hitelt érdemlően bebizonyítani.¹⁰¹ A visszacsatolt területen 1938. december 22-én vezették be a polgári közigazgatást, és ettől kezdve egyetlen kiutasítás sem történt. Ez persze nem jelenti azt, hogy — főleg a közalkalmazotti rétegből — a könnyebb boldogulás érdekében néhányan ne települtek volna át Szlovákiába. Közülük aztán némelyek mártírnak adták ki magukat, akik a magyar uralom miatt kényszerültek elhagyni otthonukat, amit a sajtó sikeresen meglovagolhatott.

Februárban a pozsonyi sajtóban megritkultak a támadások, csehellenes kampány indult, amely háttérbe szorította a magyarellenes cikkeket. Ez a helyzet egészen Csehszlovákia felbomlásáig fennállt, majd a kis háborút követően indult meg az újabb sajtóhadjárat.¹⁰² A magyarok brutalitásával kapcsolatban egyre abszurdabb híresztelések keltek szárnyra. A *Národnie Noviny* április 19-i számában például arról írt, hogy a magyarok több olyan szörnyűséget tettek (hasfelmetszés, füllevágás, megvakítás stb.), amire nem vetemedne a világ legkultúrátlanabb nemzete sem.¹⁰³

A kis háború eseményeit is igyekeztek a maguk javára felhasználni. A *Slovákban* a szlovák hadsereget dicsőítő cikkek sora jelent meg, amelyek a márciusban lezajlott eseményeket a szlovák hadsereg fényes győzelmeként ábrázolták. Ezt időnként képekkel is megpróbálták alátámasztani. Az 1939. augusztus 12-i számban például egy a honvédségtől márciusban záskmányolt zászló volt látható, a kép hitelességét azonban a magyar követ megkérdőjelezte.¹⁰⁴ Az újságokban a vitatott terület jövőjével kapcsolatos elképzelések is megjelentek. A *Slovák* 1940.

101 *Simon Attila*: Telepek és telepesfalvak Dél-Szlovákiában a két világháború között. 197–199. p.

102 MNL OL, K 63, 458. cs., 65. tétel, MTI sajtófigyelés.

103 MNL OL, K 64, 84. cs., 1939–65/7–2532. sz.

104 Werth Henrik honvéd vezérkari főnök jelentése (1939. augusztus 19.), MNL OL, K 63, 457. cs., 1939–65/7–4096. sz.

április 4-i cikke szerint a határokat úgy kell megvonni, hogy a két országban ugyanannyi maradjon a kisebbség száma, hogy azután ki lehessen őket cserélni.¹⁰⁵ Az elképzeléssel csak az volt a probléma, hogy a szlovákok egyetlen 1938 után készült népszéírást vagy népszámlálást sem voltak hajlandóak hitelesnek elfogadni. Leginkább a Kassa környéki népszámlálási adatokat sérelmezték. A *Slovák* összesen 38 olyan települést sorolt fel, ahol 1930-hoz képest óriási eltolódás volt a magyarok javára.¹⁰⁶

A sajtó propagandáját egyszerűsített formában a Hlinka-gárda tagjai közvetítették a szélesebb néptömegek felé. Ugyan azt nem állíthatjuk, hogy maga a párt is tevékenyen részt vett a szervezési munkálatokban, de hallgatólagosan mindenképp támogatták azt. Elsősorban a fiatalság nemzeti öntudatának az erősítése, és ezzel együtt a Magyarország iránti bizalom megrendítése volt a céljuk. Tevékenységük Nyitrán összpontosult és Komját, Nagysurány és Tótmegyér községek vonalától az új határ felé eső területre terjedt ki.¹⁰⁷

A Magyarországon belüli agitáció folytatására leginkább azok a diákok voltak a legmegfelelőbbek, akik a visszacsatolt területekről Szlovákiába jártak át iskolába. Mint ahogy fentebb említettük, a nagysurányi eseményekben is komoly szerepük lehetett, de a későbbiek folyamán is részt vettek különböző tüntetések szervezésében. A legkomolyabb Komjáton zajlott le, 1939 márciusában, azon a napon, amikor megindult a nemzetközi vasútforgalom a Nyitra és Komját közti vonal újraindításával. Ez alkalomból a vasútállomáson mintegy 800-1000 fős, többségében nagysurányi illetőségű tömeg várta a nyitrai cseh-szlovák vonat érkezését. Amint ez megtörtént elénekelték a „*Hej Slováci!*” című éneket, de ezt követően több magyargúnyoló irredenta dalt is. A tömeg olyannyira feltűzelte magát, hogy a csendőrség oszlatására volt szükség, azonban kisebb csoportosulások ezt követően is folyamatosan voltak a városban.¹⁰⁸ A diákság szolgálatait a tüntetésszervezésen túl leginkább a magyarellenes röpiratok terjesztésben lehetett igénybe venni, ami egyébként is a szlovák propaganda jellemző megnyilvánulása volt.

Magyarországon végzett tevékenységükhöz kiváló eszközül szolgált az ún. passage vonatok is. A bécsi döntést követően fennmaradt kérdések egyike volt, hogy mi legyen azokkal a vasútvonalakkal, amelyek két végpontja ugyan szlovák

105 Szabó pozsonyi követ jelentése (1940. május 25.). Közli: DIMK V. köt., 146–148. p.

106 Szlovák lapszemle (1942. július 15.), MNL OL, K 28, 47. cs., 89. tétel, 1942–P–23.273. sz.

107 *Hetényi*, i. m., 172. p.

108 A 2. határvadász dandár parancsnok jelentése. MNL OL, K 63, 71. csomó, 1939–7/7–1161.

területen maradt, de bizonyos szakaszai átnyúltak a határon. Hosszas egyeztetés után a magyar hatóságok engedélyezték a szlovák vasút számára e vonalak használatát, azzal a feltétellel, hogy a magyarországi szakaszon nem állhat meg a szerelvény. Így ezek a vonatok tulajdonképpen területenkívüliséget élveztek, és semmit nem lehetett az ellen tenni, hogy folyamatosan szlovák propagandaanyagokat hozzanak be rajtuk, és azokat magyar területen kidobálják.

A röpiratokon látható motívumokat két csoportra lehet osztani. Egyrészt gyakori volt a szlovák szenvedést szimbolizáló vérző testű alak, aki fölött diadalittasan áll egy díszmagyarba öltözött, általában kövér ember, karddal az oldalán. A lengyelországi hadjáratot követően viszont, nyilván a sikereken felbuzdulva, elterjedtek a szlovákságot kedvező színben feltüntető ábrázolások. Például az izmos szlovákot jelképező képek, amint az egy lengyel vagy egy magyar katonát — olykor egyszerre mindkettőt — torkon vág a Tátra bércsei alatt, vagy amint egy szlovák katona szuronyos puskával Magyarország területébe szúr. A magyarokat és a szlovákokat állatok bőrébe bújtatva is ábrázolták, korcs, üvöltő farkasként az előbbi, míg fehér galambként megjelenítve az utóbbi nemzetet. A röpiratok szövegükben Magyarországot támadták, követelték az elcsatolt területek visszaadását és a magyarsággal szembeni reciprocitás alkalmazását. Erre példaként elég csak egy 1943. évi rimakokavai esetet felhozni, amikor a következő tartalmú falragaszok jelentek meg a házakon: „*A Magyarországon* lévő szlovák föld és szlovák vér a mi Szlovákiánkat illeti; Követeljük vissza minden testvérünket és minden földet, amit a tőlünk a magyarok leszakítottak; Soha nem engedjük véreink magyarok általi elszakítását; Reciprocitást követelünk; Magyar-zsidó nem élhet Szlovákiában”.¹⁰⁹ Az irredenta jelszavakon túl gyakran jelent még meg Žarnov *Surány* című verse, vagy annak részlete is.

A Magyarországon élő szlovák diákság propagandatevékenysége kétirányú volt, nem csupán a határ két oldalán élő szlovákokat célozták meg, de a szlovák oldalon lévő teljes népesség körében is folyamatos magyarelles hangulatot szítottak. Rossz híreket közöltek az ország élelmiszerellátásáról, szidták a magyar közigazgatást, és arról beszéltek, hogy visszakiváncsoznak a jelenlegi Szlovákiába vagy a régi csehszlovák világba.

Ahogy Szabó György egy jelentéséből kitűnik, a teljesen alaptalan rémhírtérjesztésektől sem riadtak vissza, egy alkalommal például arról „tájékoztatták” Mocsonok város lakosait, hogy a magyar vasutasok szabotázsakciója

109 *Hetényi*, i. m., 169. p.

következtében több száz német katona halt meg egy balesetben.¹¹⁰ 1939 augusztusában előfordult, hogy Pozsonyban az ottani magyarság nevében terjesztettek röplapokat. Ezekben arra buzdították a magyarokat, hogy menjenek Budapestre, ahol már várják őket. Szlovákiában már a szlovák az úr, nekik ott már nincs semmi keresnivalójuk. Bár a készítők a pozsonyi magyar nyomda bélyegzőjét hamisították a röpiratra, a nyelvtani helyességre már nem ügyeltek eléggé, így könnyen felismerhető volt hamisítás.¹¹¹ A sikeres szeptemberi hadműveleteket követően igyekeztek Magyarországot párhuzamba állítani Lengyelországgal. Különbőségként csak annyit fogalmaztak meg, hogy Lengyelország nagyobb és erősebb is volt, így Magyarország leendő sorsa sem lehet kétséges, mert nem oldotta meg a nemzetiségi és szociális problémákat. A pozsonyi állami nyomdában nyomott röplapok szerint Magyarországon csak a mágnásoknak, grófoknak és zsidóknak van jó dolguk, a munkások és a földművesek nyomorban tengődnek. A jövőről pedig ekképp írnak: *„Ahogy a tavasz eljön, és a természet felszabadul a tél hideg börtönéből, úgy szabadulnak ki a magyarországi nemzetiségek is a nemzetek magyar börtönéből és a dolgozó nép kinzókamrájából.”*¹¹²

Az írott sajtó mellett a szlovák rádió is gyakorta helyt adott a Magyarország elleni agitációnak, és gyakran még az újságoknál is radikálisabb kijelentések hangzottak el benne. Ráadásul, ahogy azt fentebb már említettük, előfordult, hogy lehetőséget nyújtott a román propaganda terjesztésének is. Általában igyekeztek minden olyan körülményt kihasználni, ami alkalmas volt a magyar egység megbolygatására. Előhozták a szociális bajokat, a nyilas párt sikereit vagy a német kisebbség követeléseit. Adásaikban állítólagos magyarországi lakosok leveleit olvasták fel, akik az ottani állapotokról igen becsmérően beszéltek. Többször hangjátékokkal is tarkították műsoraikat, amelyeknek tárgya erősen magyarelles és gyalázkodó volt. Ilyen volt például az 1848-ban halálra ítélt szlovák diákkapitányok siralomházban töltött óráiról szóló közvetítés, vagy a kis háború napjairól szóló hangjáték, amely a magyar–szlovák harcokat és az állítólagos magyar kegyetlenkedéseket vitte mikrofon elé.¹¹³ A kulturális műsorszolgáltatásukat

110 Szabó pozsonyi követ jelentése a Vághosszúfalu és Mocsonok községek közti határátlépésekről 1941. január 9., MNL OL K 63, 462. cs., 1941–65/7–212 sz.

111 Szabó pozsonyi ügyvivő jelentése (1939. szeptember 15.), MNL OL, K 63, 457.cs., 1939–65/7–4157. sz.

112 A pozsonyi követség jelentése a magyarelles röpiratok tárgyában (1939. október 23.), MNL OL, K 28, 47. cs., 89. tétel, 1939–P–19.880. sz.

113 Szabó pozsonyi ügyvivő jelentése a szlovák rádió Magyarország elleni propagandájáról (1939. július 21.) MNL OL, K 63, 457. cs., 1939–65/7–4058. sz.

színesítették a különböző, leginkább iskolai nyitó esetleg záró ünnepeken elhangzó beszédek sugárzása, amelyek olyan politikai felhangot kaptak, amik szintén nem segítették a szlovák–magyar viszony stabilitását.

A szlovák propaganda a sajtón és a rádión kívül egyéb demonstratív eszközökhöz is nyúlt. A Nagysurányban történetek után december 28-án a pozsonyi színház előtti téren nemzeti és gyászruha árnyékában állítottak fel egy ravatalt Surány felírással, amely mellett négy Hlinka-gárdista állt díszőrséget fáklyával a kezében.¹¹⁴ A szlovák revíziós törekvéseket propagandafilmeik készítése is színesítette. Ezek lejátszására a pozsonyi Tátra moziban került sor. A rövid, alig öt perces filmek csupán néhány jelenetet tartalmaztak. A közönség ennek ellenére tapsviharral fogadta azokat, és vetítésük közben gyakorta felhangzott a „*Mindent vissza!*” kiáltás. A filmek címei (*Pamätajte, Spominaj!* stb.) arra utaltak, hogy az elvesztett területeket sosem felejtethik el. Jelenetei nagyjából ugyanazt a sablont követték. Feltűntek bennük az elszakított részek városai és emblemikus épületei (pl. kassai dóm), és a magyar csendőr, ahogy a szlovákokat kínozza. A filmek végkifejlete azonban a szlovákok végső győelmét vetítette előre: a csendőrök helyén megjelennek a Hlinka-gárdisták, akik a visszafoglalt településeken kitzük a szlovák zászlókat. Ezeknek e jeleneteknek az illusztrálására tökéletesen megfeleltek a Cseklész újbóli visszavételekor készített felvételek.¹¹⁵

Összegzés

Az 1938-as és 1939-es évek Közép-Európa népei számára az átlagosnál jóval mozgalmassabban teltek. Különösen igaz ez a szlovákokra nézve, akik 1939. március 14-én, a történelem folyamán első ízben kikiálthatták az önálló szlovák államot. A Szlovák Köztársaság megszületése felett érzett örömet azonban több tényező is beárnyékolta. Elsősorban ez annak tudható be, hogy ez az állam nem azokon a határokon belül jött létre, amelyeket a szlovákok magukénak tekinthettek volna. Ugyanis 1938. november 2-án a bécsi Belvedere palotában Magyarországnak ítélték több mint 10 000 km²-t az ország déli területsávjából. Ehhez jött még az 1939 áprilisában a szlovák–magyar határkonfliktus alatt keleten elveszített majd 2000 km². Mivel ezeknek a területmódosításoknak köszönhetően a szlovák ajkú lakosság egy része is a határokon kívül rekedt, akár természetesnek is vél-

114 Vörmle pozsonyi követ jelentése (1939. január 4.). K 63, 71. cs. 1939–7/7–212. sz.

115 Szabó pozsonyi ügyvivő jelentése (1939. július 8.) MNL OL, K 63, 457. cs., 65. tétel.

hetjük, hogy a szlovák állam rövid hat éves fennállása idején legfőbb külpolitikai célkitűzésévé tette a bécsi döntés revízióját.

De milyen konkrét elképzelésük volt a szlovák vezetőknek a szlovák–magyar határt illetően? Beérték volna a szintiszta szlovák területek visszaadásával, az 1938-as határok visszaállítását szerették volna elérni vagy akár még annál is többet, mélyen behatolni a trianoni Magyarország területébe? Ezt a látszólagosan könnyűnek tűnő kérdést, mégsem olyan egyszerű megválaszolni, ahhoz több tényezőt egyidejűleg kell vizsgálat alá venni. Először is, semmiképp nem mehetünk el szó nélkül amellett, hogy a létrejövő szlovák államalakulatot erősen túlzás lenne önállónak nevezni, hiszen Jozef Tiso alig egy héttel a függetlenség kikiáltása után Hitler védelmébe helyezte az országot, vállalva, hogy kül- és gazdaságpolitikáját a német kívánalmaknak megfelelően alakítja. Másrészt Jozef Tiso mellett, vagy inkább vele szemben, hirtelen vezető pozícióban találta magát egy új politikusi generáció, akik a vizsgált időszakban egész politikájukat a magyarellenességre alapozták, és a revíziós propaganda irányítói voltak. A két legfontosabb ilyen politikus kétségkívül Alexander Mach és Jozef M. Kirschbaum volt. Ők, és az irányvonalukat követő további politikusok népszerűségük fenntartása érdekében gyakran intéztek éles kirohanásokat Magyarországra ellen, ami többször okozott diplomáciai bonyodalmakat a két ország között. Beszédeikben visszatérő elem volt, hogy a Vác-Miskolc vonalig követelték az új határt. Ezeket a kijelentéseket azonban mégsem tekinthetjük a szlovák külpolitika fő irányvonalának, lehetőségeiket ennél sokkal realitásabban mérték fel.

A határ módosítását elsősorban a németek kegyeiből vélték elérhetőnek, ennek érdekében egyedülként csatlakoztak Németországhoz a Lengyelország ellenes hadjárathoz. A jutalom azonban elmaradt, a bécsi döntés várva várt revíziójára nem került sor, és emellett csupán sovány vigaszt jelentett az északi területek megszerzése. Egyben egyértelművé vált, hogy a németek részéről a háború lezárásáig nem fog terítékre kerülni a szlovák–magyar határ kérdése.

Mivel az új állam folyamatos gazdasági problémákkal küzdött, nem tehetette meg, hogy teljesen elvesse a magyarok jóindulatát. Ez aztán abban mutatkozott meg, hogy időnként teljesen elhallgattak a revíziós hangok, míg máskor kétoldalú tárgyalások alkalmával próbáltak bizonyos területi engedményeket kicsikarni. Ahogy annak végül többször hangot is adott, maga Tiso is felismerte, hogy a két ország közti megbékélés kulcsa csakis az érintett felek kezében van, az nem lehet egy külső nagyhatalomtól várni. Sajnálkozását fejezte ki amiatt is, hogy nem sikerült Komáromban megegyezésre jutni, és végül a németek és az olaszok döntöttek a régió sorsa felett. Mindezen tények miatt úgy érzem, ha a bécsi dön-

tést követően a magyar fél a szlovák többségű területeket átengedi Szlovákiának, elejét lehetett volna venni a Pozsonyból érkező revíziós politikának.

Mivel azonban ez nem történt meg, a szlovák revíziós politika az élet minden területére kiterjedt. A propaganda terjesztésének legegyszerűbb módja a röpiratok készítése volt, amik a Mach által irányított Hlinka-gárda közvetítésével jutott el az emberekhez az ország minden szegletébe, de még Magyarországra is csempézték azokat. Arra, hogy ez állami támogatással történt, elég bizonyíték, hogy a röpiratok egy részét az állami nyomdában nyomták. A revíziós propagandának kitűnő megjelenési színhelyt nyújtott a sajtó is. Az újságok és a sajtó folyamatosan teret adtak a szlovák irredenta megnyilvánulásoknak. Ennek erősege mindig az éppen aktuális politikai helyzettől függött. Azt, hogy sohasem mondanak le az elveszített területekről, propaganda filmekkel is igyekeztek bizonyítani, amelyeknek visszatérő jelenetei voltak, amint a szlovákok visszatérnek az elszakított városokba. Gyakran tartottak szimpátiatüntetéseket az idegenbe szakadt szlovákságért, ahol gyűjtéseket rendeztek értük. Ezeket egyre inkább elterjedtek a magyaroktól átvett irredenta jelszavak használata, mint például a „*Mindent vissza!*” vagy a „*Magyar Hiszekegy*” szlovákra lefordított változata.

